ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

МАРИЙ КОММУНА

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 2 (18384) | 1990 ий 3 январь, вӱргече | Акше 3 ыр

Калык депутатыш кандидатлан

Тенгече республикыштына избирательный кампанийын ик эн ответственный этапше — РСФСР, Марий АССР Верховный Совет да верысе Совет калык депутатыш кандидат-влакым ойырымаш — пытен. Пашаче коллектив, общественный организаций да илыме верлаште избиратель-влак кугу активностьым ончыктеныт — южо избирательный округышто калык депутатыш 15—20 кандидатым ойыреныт. Таче окружной избирательный комиссий-влак нине кандидат-влакым регистрироватлаш тӱналыт.

ЙОШКАР-ОЛА. Грузовой автотранспорт объединенийын пашаче коллективше шке конференцийыштыже 836-шо №-ан Заречный территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидатлан КПСС обком секретарь Николай Михайлович Губиным ойырен.

А. М. Горький лӱмеш Марий политехнический институтышто эртыше конференций тиде избирательный округ дечак кандидатлан кафедрым вуйлатыше Юрий Яковлевич Дмитриевым ойыраш пунчалым луктын.

835-ше №-ан Центральный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидатлан кондитерский фабрикыште тудын директоржо Екатерина Александровна Машановам темлыме.

ВОЛЖСК. Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан 71-ше №-ан Приволжский избирательный округ деч КПСС горкомын первый секретарьже Владислав Максимович Зотин, 72-шо №-ан Помар избирательный округ деч — райпо правлений председатель Юрий Михайлович Головушин, 73-шо №-ан Сотнур избирательный округ деч «Москва» колхоз председатель Анатолий Иванович Шабыков ден Сотнур участковый больницын фельдшерже Виктор Иванович Поливин. 74-ше №-ан Эмеково избирательный округ деч арендный бригадым вуйлатыше Анатолий Петрович Камзин ойыралтыныт.

КОЗЬМОДЕМЬЯНСК. «Сила» совхозышто 115-ше №-ан Медведево национально-территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидатлан «Ленин корны» Курык марий райгазет редакций гыч журналист Ипполит Иванович Лобановым ойыраш келшеныт.

«Копир» завод гыч оператор Сергей Федорович Ореховым 835-ше №-ан Центральный территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидатлан ойырымо.

ЗВЕНИГОВО. «Зонд» заводышто эртыше конференцийыште 89-ше №-ан Звенигово избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан директор Виктор Борисович Ермолаевым темлыме.

Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан 90-шо №-ан Чакмарий избирательный округ деч Чакмарий сельсовет исполком председатель Ипполит Яковлевич Дмитриев, 92-шо №-ан Красногорский избирательный округ деч автофургон комбинат директорын заместительже Петр Алексеевич Нараевский, 96-шо №-ан Шоленгер избирательный округ деч «Марийглавснаб» начальник Станислав Михайлович Нилов ойыралтыныт.

МЕДВЕДЕВО. Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан 111-ше №-ан Коммунистический избирательный округ деч «Маригражданстрой» объединений начальник Геннадий Петрович Александров, «Марийскмелиораций» объединенийысе автобаза начальник Сергей Федорович Журавлевич, «Агрохимийысе» автобазын водительже Николай Михайлович Коськин темлалтыныт.

ЮРИНО. «Ветлужский» совхозышто 835-ше №-ан Центральный территориальный избирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидатлан Марий АССР Министр-влак Совет председательын заместительже, Госплан председатель Виктор Александрович Галавтеевым темленыт.

«Юринский» совхозышто эртыше конференций 149-ше №-ан Быковка избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан АПО директор Владимир Дмитриевич Немцевым ойыраш пунчалын.

Районысо комсомол конференцийыште 150-ше №-ан Марьино избирательный округ деч Марий АССР Верховный Совет калык депутатыш кандидатлан Ленин лӱмеш заводысо комсомол организацийын секретарьже Светлана Павловна Виноградовам ойыреныт.

ПОРО УВЕР

Куандарыше сий

«Марийскрыбхоз» объединенийыш пурышо Волжский кол заводышто ик ончыл коллективлан А. Ф. Кораблевын вуйлатыме бригадыже шотлалтеш. Тиде бригада шке радамыштыже лу ий наре заводышто тыршыше бригадир гаяк, кугу опытан моло пашаеҥым ушен шога. Коллектив икоян, мо палемдалтеш, эреак шуктен толеш, смена еда 800—900 килограмм колым копшитла. А тылзаш паша лектыш латшым тонн олмеш коло тонн нарыш шуэш. Тидыжак бригадылан ӱмашсе планым эртарен темаш йӧным пуэн.

М. СИДОРОВ.

Налшылан пеш келша

Йошкар-Оласе ӱй ден сыр база чылаже 19 тӱрлӧ продукцийым ыштен лукташ. Нуно сату налше-влаклан пеш келшат, магазинын витриныштыже кужу жап огыт кий.

Базын коллективше шукерте огыл эше ик тӱрлым — шоганан левыктыме сырокым — лукташ тӱҥалын. У продукций верысе сырье гыч ышталтеш, тудым шӧран да пакча саскан шӱрым, моло кочкышымат ямдылыме годым кучылташ лиеш.

Верысе сырье гыч левыктыме йӧн дене ыштен лукмо сырокын ассортиментше ончыкыжо кумдаеш. Вашке шемер-влакын ӱстелышкышт у деликатес — облепиха, почыж, поэгто, мӱй да тулеч моло емыж-саска гыч ямдылыме сырок — логалеш.

Ж. ОРЛОВА.

Эртарен шуктат

Вичияшын ийлымше ийже мучаште Шернур «Агрокоопземпром» кооперативын механизироватлыме отрядше «Казанский» сов-

⊙

«Марспецстроймеханизаций» трестысе икымше механизаций управленийыште уста механизатор шагал огыл. Нунын кокла гыч иктыже — Б. Мельников. Борис Васильевич тыште латкокымшо ий ышта, «Шӧртньӧ кидан мастер» лӱмым нумалеш.

Чолга машинист эллысе строитель-влакын Всесоюзный тангасымаштышт кок гана сеҥышыш лектын, почетный диплом дене палемдалтын. Ончыжым «Пашан ветеранже» медаль сӧрастара.

Республикын эн сай машинистше эртыше ийыштат пашам сайын ворандарен толын. Лӱмжӧ Йошкар-Олан Почет оҥашкыже пурталтын.

СНИМКЫШТЕ: 1-ше УМ-ын ончыл машинистше Б. В. Мельников.

Г. Федяковын фотожо.

⊙

Теле гоч — шуко шӧр ден шыл верч

Чылажымат шотыш налыт

ТЕНИЙ курго шотышто кугу чӱдылык огеш шижалт. Тудым чыла вере манме гаяк ситышын шаҥашлыме. Но тыгодымак перегаш, пайдалын кучылтмо нергенат мондаш ок лий. Тыге ыштат, мутлан, Медведево районысо Марий совхоз-техникумышто.

— Тургым жапыште мемнан пашана поснак шуко лиеда. — каласкала виса озанлык вуйлатыше Любовь Волкова. — Но шкеат ужыда, мый кызытат яра шинчымаш уке, молан манаш гын, чыла кормам мемнан Томшар отделенийыште ямдылыме, ферма деч комплекслашке меак колтен шогена.

Висашке ик трактор почеш весе толынак шога. Черетан «Беларусьын» висаш шогалмекыже, ме самырык механизатор Валерий Кудрявцев дене палыме лийна.

— Мый рӱдӧ фермыште ыштем, — маҥе Валерий. — Тушко кормам шупшыктем. Мемнан фермыште кум тракторист ышта. Кажне кечын вольыклан ушменым, силосым, шудым, олымым, посипкам шупшыктена.

Вольык ныл ферма ден комплексыште верланен. Тушко кажне кечын икмыняр лу тонн тӱрлӧ кормам шупшыкташ логалеш. Чыла тидым Любовь Волкова учет книгаште ончыктен шога.

Тыштак ме кормам тергыше Александр Калямшин дене вашлийна.

— Чыла тӱрлӧ кургым ситышын шапашлыме. — мане Сина. — тудын качествыжат сай. Мутлан, шудо шукыжо икымше классан. Силос кокымшо, сенаж икымше да кокымшо классан гына.

— Тендан чыла курлыда учетышто. Кызытат вискален гына колтеда?

— Кажне ферма ден комплексысе коллективын лимитым шуктен шогымыжым

Ялысе стройка

ПОРО ПАША ОК МОНДАЛТ

«Марийстрой» объединенийын строительже-влак яллаште шагал огыл чокат. Медведево районысо «Пригородный» совхоз денат кылым кучат. Тудым ваш полшымо договор дене пеҥгыдемдыме. Мемнан нештатный корреспондентна озанлык вуйлатыше Д. В. Юдин дене кутырен.

— Дмитрий Васильевич, Тендан вуйлатыме совхоз кузе виягын толеш?

— Рӱдӧ илем — Пекшиксола — Йошкар-Ола деч латкок километр тораш верлана. Тидыже озанлыкым виягдымаште мыняр-гынат

латкудытым шукташ кӱлеш. А кызыт трактор-влаклан шоҥшо гаражым шуктена.

Вич-куд ий жапыште мо чоҥалтын гын, шукыжо шотышто строитель-влаклан тауш ыштыде ок лий. Мемнан

заводын, «Марспецстроймеханизаций» трестысе икымше управленийын пашаеҥышт, объединений ден трестласе специалист-влак чӱчкыдын толын савырнат.

— Дмитрий Васильевич, совхоз шкеже строитель-влакым мо дене куандара?

— Лийме семын нунылан пареҥгым пуэна. Вожсаскам шындаш мландым ойырена. Сад-пакчам кучышо-влаклан шындышаш материалым ситарена. Терыслыык ...

— Тугеже, кылым умбакыже пеҥгыдемдаш йӧн уло.

— Паша ешаралтеш, шонымаш кугу. Но материал шотышто нелырак лиеш. Цемент, кермыч, уплотнитель посна огыт сите. Умылена: строитель-влакланат куштылго огыл. Но кылна кумдаеш маныт, ӱшанен илена. Эртыше ийлаште пырля шагал огыл ышталтын. Тидлан шеф-влаклан таум каласена.

—*Сайлымаш вашеш*—

КӰЛЕШАН ЭТАП ТӰҤАЛЕШ

1990 ий 3 январь гыч РСФСР калык депутатыш кандидат-влакым регистрироватлаш тӱҥалыт. Сайлымаш кампанийын тиде кӱлешан этапше 22 январь марте шуйна.

Тудын кузе эртышашыже нерген каласкалаш ТАСС-ын корреспондентше РСФСР калык депутат-влакым сайлыме шотышто Центральный избирательный комиссийын секретарьже А. В. ПЕТРОВ деч йодын.

— Регистрироватлымаш кандидатым ойырымым чынлан шотлымым ончыкта, да регистраций деч вара кажне кандидат сайлымаш нерген законышто ончыктымо чыла гарантий дене пайдаланаш тӱҥалеш, — каласен Центризбиркомын секретарьже. — Тиде жап гыч депутатыш кандидат сайлымаш деч ончычсо кампанийыште молын дене икгай негызеш участвоватлен, сайлымаш деч ончычсо да моло погынымаш-

шке должностем гыч каем» манын, шке заявленийыштыже ок возо гын, комиссий тыгай кандидатым регистрироватлыде кодаш права.

Моло тӱрлӧ ситуаций лийын кертеш. Мутлан, депутатыш кандидатлан ойырымо гражданин кок Советышто депутатлан шотлалтеш. Тыгай годым кандидат шке заявленийыштыже тыге возышаш: «Депутатлан сайлалтам гын, кок Совет кокла гыч иктыштыже полномочийым жап шуде пытары-

адресше ончыкталтшаш. Кандидатым ойырымым чынлан шотлаш чаракым ышташ моло амалат лийын кертеш. Мутлан, законышто каласыме: калык депутатыш кандидат ик округышто регистрироватлалтын гын, тудым вес округышто регистрироватлаш темлаш ок лий. Тыгодымак тудымат темлаш ок лий, кунам тудо ончыч регистрироватлалтме округышто шке кандидатурыжым коранда. Тыгай кандидат-влак регистраций гыч автоматически коранглалтыт.

Окружной комиссий-влак сайлымаш нерген закон кузе шукталтмым моткоч пеҥгыдын терген шогышаш улыт. Нуно сайлымаш кече марте 18 ийым темылыме граждан-влакым, шке верч мутым кучен кертдымылан

—шоганыт левыктыме сырокым—луктыш тӱгалын. У продукций верысе сырье гыч ыштaлтеш, тудым шӧран да пакча саскан шӱрым, моло кочкышымат ямдылыме годым кучылташ лиеш.

Верысе сырье гыч левыктыме йӧн дене ыштен лукмо сырокын ассортиментше ончыкыжо кумдаеш. Вашке — немер-влакын ӱстелышкышт у деликатес—облепиха, пӧчыж, понго, мӱй да тулеч моло емыж-саска гыч ямдылыме сырок—логалеш.

Ж. ОРЛОВА.

Эртарен шуктат

Вичияшын нылымше ийже мучаште Шернур «Агрокоопземпром» кооперативын механизироватлыме отрядше «Казанский» совхозын пасу пашаеҥже-влаклан шурно лектышлан негызым ыштымаште кугу полышым пуэн шоген. Тиде отрядын член-же-влак кӱчык жапыште Митрэҥгер, Кугу Пузо ялласе фермыла гыч нурыш ятыр ӱяҥдышым луктыныт.

Механизатор-влакын пашашт кызытат ушнен толеш. Пасулан ешартыш вийым пуэн шогымаште отрядын вуйлатышыже Ким Панкратов, механизатор-влак Иван Шабалин, Анатолий Бронников, Игорь Яшкин да молат кугу паша лектышым шуыт. Нуно кече еда нурыш 18—20 гана компостым намиен ястарат.

А. КОНАКОВ.

Ял моторештеш

Калыкын ожнысо сай койыш-шоктышыжо — иктаж-могай кӱлешан пашам шуктымаште ваш-ваш полшен шогымаш — мемнан колхозыштына угыч келге вожым колтен. Тыгай полыш поснак сурт-печым тӱзатыме, пӧртым чоҥымо годым кӱлеш. Тидыже, ик могырым, оксам арален кодаш полша, вес могырым, тыгай йӧн дене ыштыме пӧртын качествыжат сай лиеда, молан манаш гын, тудым шке семынет чоҥет, иктым-весым утларак чаткан ышташ тыршет. Адакшым тыге тӱшкан ыштымаш ял калык коклаште келшымашым пеҥгыдемдаш полша.

Чеверласыме ийыште мемнан дене колхозын строительже В. И. Рожков, пенсионер Г. П. Бирюков, шофер С. И. Рукавишников да молат пӧртсийым палемденыт. А тенийсе ий нерген ойлаш гын, мемнан дене кызыт чылаже 48 еш у илыме верым нӧлта.

Ялна-влак уэмыт веле огыл, тыгак урем-влак утыр мотор тӱсым налын шогат. Тидланже колхозникна-влак штукатур-маляр-влак В. Аклина ден К. Волковалан кугу таум ыштат. Нуно пошкудыштлан полшаш эре ямде улыт.

А. АЗМАНОВ.

Шернур район,
«Дружба» колхоз.

ПОРО ПАША ОК МОНДАЛТ

«Марийстрой» объединенийын строитель-влак яллаште шагал огыл чоҥат. Медведево районысо «Пригородный» совхоз денат кылым кучат. Тудым ваш полшымо договор дене пеҥгыдемдыме. Мемнан нештатный корреспондентна озанлык вуйлатыше Д. В. Юдин дене кутырен.

— Дмитрий Васильевич, Тендан вуйлатыме совхоз кузе виягын толеш?

— Рӱдӧ илем — Пекшиксола — Йошкар-Ола деч латкок километр тораш верланен. Тидыже озанлыкым виягдымаште мыняр-гынат полша. Пырчым, шӧрым, шылым ыштен налме планым эреак темена. Вольыкым кок комплексыште да ик фермыште ашнена. Конешне, озанлыкым виягдыде, Продовольственный программым шукташ неле. Тыштыже мемнан шефна — строитель-влак шагал огыл полшат.

— Совхозышто чоҥымо паша кузе ушна?

— Илыме верым, фермым чоҥымо. 160 верлан кок йоча садым, торгайыме центрым да столовыйым ыштыме, колбасам лукшо цехым, пекарньым пашаш колтымо. Сӧсна вӱтам, презе вӱтам чоҥыде, шылым шукырак налаш огеш лий. Нуно ыштaлтыт. Новый поселкышто кыдалаш школ чоҥалтеш. Рӱдӧ илемыште тыгаяк школым да туныктышо-влаклан пӧртым нӧлташ палемдыме. Ветеран-влаклан пӧртым чоҥаш шонена. Самырык-влаклан илыме комплекс нӧлталтеш. Тений лу пӧртым, вес ийын латкудытым шукташ кӱлеш. А кызыт трактор-влаклан шокшо гаражым шуктена.

Вич-куд ий жапыште мо чоҥалтын гын, шукыжо шотышто строитель-влаклан таум ыштыде ок лий. Мемнан чоҥышо бригадына-влак виян улыт. Нунылан материал ден механизмым ситараш гын, манмыла, курыкым сӱмырат. А тидын шотышто шеф-влакын шинчашкышт ончаш логалеш. «Марийстрой» объединений деч автокраным, автосамосвалым арендыш налынна. Башенный краным, вынем кӱнчышӧ механизмым, автогрейдерым да моло техникым пуэн. Тыгак бетоным, растворым, моло материалым колта. Кеҥеж тургым годым строитель-влакым пасушто, ушмен йыраҥлаште шӱкшудым кӱрмаште, шурным погымаште, кормам ямдылымаште, идымыште да моло вереат ужаш лиеш. Теве эше мо сайже: вольык ончышо ден мланде пашаеҥна-влак объединенийын «Лесная сказка» санаторий-профилакторийыштыже канен кертыт.

— Эн чӱчкыдын полыш кидым могай коллектив шуялта?

— Строительный материал ден конструкцийым лукшо трестласе специалист-влак чӱчкыдын толын савырнат.

— Дмитрий Васильевич, совхоз шкеже строитель-влакым мо дене куандара?

— Лийме семын нунылан пареҥгым пуэна. Вожсаскам ... мландым ойырена. Сад-пакчам кучышо-влаклан ... материалым са... Теркам ...

— Тугеже, кылым умбакыже пеҥгыдемдаш йӧн уло.

— Паша ешаралтеш, шонымаш кугу. Но материал шотышто нелырак лиеш. Цемент, кермыч, уплотнитель поснак огыт сите. Умылена: строитель-влакланат кушталго огыл. Но кылна кумдаҥеш манын, ӱшанен илена. Эртыше ийлаште пырля шагал огыл ыштaлтын. Тидлан шеф-влаклан таум каласена.

— Шеф-влакын пашаштлан кӧра коллективын илышыштыже вашталтыш шижалтеш мо?

— Ойлыманат огыл. Коллектив пеҥгыдемын, текучесть иземын. Тидыже вольык ончышо ден механизатор-влаклан илыме верым, соцкультбыт объектлам чоҥымылан, нунын условийыштым саемдымылан кӧра лийын. Тидым администраций, партийный да профсоюз организаций-влак, пашаче коллектив совет эн кӱлешанлан шотлат. Шеф-влак коклаште «За преобразование Нечерноземья РСФСР» медаль дене наградитлалтше-влак улыт. «Весылан порым ыштет гын, шкеат ойган от лий» манын калыкыште. Шеф-влаклан чыла сайым тыланыме шуэш.

«Промстроевец» многотиражный газет пашаеҥ
В. СОСНОВСКИЙ
мутланен.

Вольык ыл ферма ден комплексыште верланен. Тушко кажне кечын икмыняр лу тонн тӱрлӧ кормам шупшыкташ логалеш. Чыла тидым Любовь Волкова учет книгаште ончыктен шога.

Тыштак ме кормам тергыше Александр Калямшин дене вашлийна.

— Чыла тӱрлӧ кургым ситышын шапашлыме, — мане Саша, — тудын качествыжат сай. Мутлан, шудо шукыжо икымше классан. Силос кокымшо, сенаж икымше да кокымшо классан гына.

— Тендан чыла кургыда учетышто. Кызытат вискален гына колтеда?

— Кажне ферма ден комплексысе коллективын лимитым шуктен шогымыжым эскерем. Лимитым кажне тылзылан тӱҥ зоотехник палемда.

Волкова в и с к а л ы ш ы л а н шукерте огыл ышташ тӱҥалын гынат, обязанностьшым сайын шуктен толеш.

В. ГРИГОРЬЕВ.

Шинчымашым нӧлтат

Килемар районысо «Арданский» совхозын ферма пашаеҥже-влак шке мастарлыкым нӧлтен шогышашлан, у шинчымашым налшашлан радиотелевизионный школын кажне занятийышкыже рӱжге коштыт: Пытартыш занятийыште телепередачым ончымо деч вара нуно совхоз директор Н. В. Сорокинын, партбюро секретарь Г. Г. Таниковын да тӱҥ зоотехник В. Ф. Шашкинын вичияшын пытартыш ийыштыже шогышо задачым сайын шуктышашлан мом ышташ кӱлмӧ нерген ойлымыштым алал кумылын колыштыныт.

Г. БЕЛЯЕВ.

ТӰҤАЛЕШ

1990 ий 3 январь гыч РСФСР калык депутатыш кандидат-влакым регистрироватлаш тӱҥалыт. Сайлымаш кампанийын тиде кӱлешан этапше 22 январь марте шуйна.

Тудын кузе эртышашыж нерген каласкалаш ТАСС-ын корреспондентше РСФСР калык депутат-влакым сайлыме шотышто Центральный избирательный комиссийын секретарьже А. В. ПЕТРОВ деч йодын.

Регистрироватлымаш кандидатым ойырымын чынлан шотлымым ончыкта, да регистраций деч вара кажне кандидат сайлымаш нерген законышто ончыктымо чыла гарантий дене пайдаланаш тӱҥалеш,—каласен Центризбиркомын секретарьже.—Тиде жап гыч депутатыш кандидат сайлымаш деч ончычсо кампанийыште молын дене икгай негызеш участвоватлен, сайлымаш деч ончычсо да моло погынымашлаште, заседанийлаште, печатьыште, радио да телевидений дене выступатлен кертеш, тудо шке шонымыж семын визыт наре доверенный еҥым палемден сеҥа.

Сайлымаш деч ончычсо мероприятийлаште участвоватлышашлан калык депутатыш кандидат производственный але служебный обязанность деч утаралт кертеш, тидын годым кокла пашадар сайлымашым эртараш ойырымо окса кӱшеш аралалт кодеш. Тылеч посна, депутатыш кандидат избирательный округ кундемыште транспорт дене окса тӱлыде кошташ праван. Вес округын территорийыштыже илыше кандидат-влакат избирательный округыш толмо да тушеч мӧҥгеш пӧртылмӧ годым окса тӱлыде кошташ праван улыт. Калык депутатыш кандидат-влак тӱкаш лийдыме улыт.

Законын требованийжым иктаж-мо шот дене пудыртымо гын, окружной избирательный комиссий кандидатым регистрироватлаш торешлийын кертеш.

— Тидын нерген утларак тичмашын каласкален пуыза, пожалуйста.

— Сайлымаш нерген законын 12-шо статьяштыже РСФСР калык депутатын статусшо дене келшен толдымо должностьышто пашам ыштыше еҥ-влак ончыкталтыныт. Избиратель-влак нуным республикысе государственный властьын кӱшыл органышкыже кандидатлан ойырат, а кандидат «депутатлан сайлалтмек, шке должностем гыч каем» манын, шке заявленийыштыже ок возо гын, комиссий тыгай кандидатым регистрироватлыде кодаш праван.

Моло тӱрлӧ ситуацият лийын кертеш. Мутлан, депутатыш кандидатлан ойырымо граждан кок Советыште депутатлан шотлалтеш. Тыгай годым кандидат шке заявленийыштыже тыге возышаш: «Депутатлан сайлалтам гын, кок Совет кокла гыч иктыштыже полномочийым жап шуде пытарыме нерген Совет деч йодаш мутым пуэм». Кандидат тидым ышташ ок сӧрӧ гын, окружной комиссий гражданиным РСФСР калык депутатыш кандидатлан регистрироватлаш торешлийшаш.

— Кандидатым могай документ негызеш регистрироватлат?

— Кандидатым регистрироватлыме нерген пунчал кӱлешан юридический актлан шотлалтеш. Тудо окружной избирательный комиссийын заседанийыштыже кажне кандидат шотышто посна лукталтеш. Тидын годым избирательный округышто депутатыш кандидатым ойырымо нерген протокол да кандидатын тиде округышто баллотироватлаш келшыме нерген возен пуымо заявленийже лийшаш улыт. Окружной комиссийыш протоколым намиен пуымо пытартыш срок — 3 январь, 12 шагат.

Каласаш кӱлеш, калык депутатыш кандидатым ойырымо шотышто погынымашым эртарыме годым пеш кӱлешан процедурный норма пудырталтын гын, кандидатым регистрироватлаш торешлийын кертыт. Мутлан, погынымаш илыме верыште эртаралтеш гын, тушко избирательный округын территорийыштыже илыше 300 деч шагал огыл избиратель толшаш. Сандене погынымашын протоколжо пелен регистрационный лист лийшаш, тушто кажне избирательын фамилийже, лӱмжӧ, ача лӱмжӧ, шочмо ийже да адресше ончыкталтшаш.

Кандидатым ойырымым чынлан шотлаш чаракым ыштыше моло амалат лийын кертеш. Мутлан, законышто каласыме: калык депутатыш кандидат ик округышто регистрироватлалтын гын, тудым вес округышто регистрироватлаш темлаш ок лий. Тыгодымак тунам темлаш ок лий, кунам тудо ончыч регистрироватлалтме округышто шке кандидатуржым коранга. Тыгай кандидат-влак регистраций гыч автоматически кораҥдалтыт.

Окружной комиссий-влак сайлымаш нерген закон кузе шукталтмым моткоч пеҥгыдын терген шогышаш улыт. Нуно сайлымаш кече марте 18 ийым темыдыме граждан-влакым, шке верч мутым кучен кертдымылан судын пунчалже почеш шотлымо психически черле еҥ-влакым депутатыш кандидат семын регистрироватлышаш огытыл. Депутатыш ойырымо кандидат-влакым регистрироватлаш чаракым ыштыше моло амалат лийын кертеш.

— Окружной избирательный комиссийын кандидатым регистрироватлыме нерген пунчалже йӧршешлан лукмылан шотлалтеш мо?

— Законышто тыге каласыме: регистрироватлаш торешлийме годым вич кече жапыште Центральный избирательный комиссийыш вуйым шияш лиеш. Тыгодым регистрироватлаш торешлийме нерген окружной избирательный комиссийын пунчалым лукмо кече икымше кечылан шотлалтеш.

Кандидат-влакым ойырымо годым законын чыла требованийжым шуктымо гын, окружной избирательный комиссий нуным чылаштымат регистрироватла. Тидын нерген протокол возалтеш. Протокол да кандидат-влакын заявленийышт вич кече жапыште Центральный избирательный комиссийыш колталтыт.

Калык депутатыш регистрироватлыме кандидатлан окружной избирательный комиссий удостоверенийым пуа. Тылеч посна тудо депутатыш кандидат-влакын биографический данныйыштым ончыктымаш плакат-влакым лукмо пашам организовата.

Республикылан — чапле корным

ОНЧЫКЫЖО КУЗЕ ЛИЙМАН?

КОРНЫМ олмыктышо да ыштыше У Торъял участкын коллективше чоҥымо пашам мучашлен. Ынде теле мучко район кӧргысӧ корным обслуживатлаш, транспортлан лӱдыкшӧ деч посна кошташыже йӧным ышташ тӱҥалеш.

А тидын марте пашазе-влак асфальт шарыман шоссем ыштымаште тыршеныт. Кугу лектышан пашашт да сайын чоҥымо корнышт кӱкшын аклалтын. Кумшо кварталын итогшо почеш коллектив «Марийскавтодор» объединенийын, партий У Торъял райкомын да райсовет исполкомын куснылшо Йошкар знамяшт дене палемдалтын.

Кодшо ийыште дорожник-влак шке вийышт дене ик миллионат кум шӱдӧ тӱжем утла теҥгеаш пашам шуктеныт. Нуно тӱҥ объект семын угыч чоҥымо 7,3 километр корным палемдат. Тышеч кум уштышыжо Ошканер ял гыч Кузнеч могырыш, молыжо Ошканер гычак Шернур велыш шуйна. У корныш кок лончо асфальт бетоным шарыме. У Торъял поселкысо Кооперативный урем гыч Чӱксола ялым эртымеш корным тӧрлымашат тат тыршаш логалын. Тиде кокла кок уштышыш погына.

— Нине объектыш тӱҥ вийым ушымо ыле, — ойла участкын начальникше Иван Андреевич Бастраков. — Районысо моло корнышто кокла ремонтым эртараш, райцентрысе Культура уремым саемдаш ятыр окса каен. Мутлан, уремлашке асфальтым шараш кумло тӱжем олмеш витле тӱжемат пеле теҥгем кучылтмо. Нылле куд тӱжем теҥге Нурсола, Масканур могырыш да У Торъял йыр шуйнышо шоссем олмыкташ каен.

Умашсе тӱвыргӧ саскаштым ончалынак рашемеш: коллективлан паша кажне ийын ешаралтеш. Сандене производственный базыжат, технический куатшат пойдаралтшаш.

— У асфальт заводым пашаш колтымо, мастерскойым кумдаҥдыме,—мутшым шуя Иван Андреевич. — Чылаже шымлу шым тӱжем теҥгем освоитлыме. Тышке шуаш куштылго лийын огыл. Стройматериалым ситараш пеш йӧсӧ ыле.

Корным чоҥаш техника ок сите. Тидлан лийын шокшо битумым шупшыкташ «Агрокоопземпром» деч цементовозым арендыш налашышт пернен. Битумовоз ок сите. Р. Х. Адиатуллинын вуйлатымыж почеш завод кеҥеж жапыште асфальтым кӱрылтде колтен шоген.

«Агродорстрой» объединенийын ПМК-же, кеҥеж сезоным пытарен, вигак вес ийлан ямдылалташ тӱҥалын кертеш. ДРСУ-н тыгай йӧнжӧ уке. Шыже шуэш веле — корным сайын кучышаш верч азапланаш тӱҥалман.

— Ты шотышто чыла шеледыме, ныл участкым ыштыме, — рашемда Бастраков. — У Торъял поселко гыч Йошкар-Ола — Шернур автотрасса марте шуйнышо корнылан мутым мастер Василий Жабинын бригадыже кучаш тӱҥалеш. Пектубай корным Михаил Ожигановын, Масканур, Немда, Ошканер участкылам Владимир Смирновын бригадыштлан пеҥгыдемдыме. Нунылан техникым паша кугытым шотыш налын шеледыме. Но тыштат техника шагал улмо, поснак бульдозер ден грейдер ситыдымаш палдырна. Улшо машина паркым сайын кучаш тыршена гынат, тошто техника садак пудырген шогалеш.

Корно пашаеҥ-влаклан шушаш сезон нерген шонкалыде ок лий. Теле гоч нылле тӱжем кубометр кӱ пудыргым шапашлыман. Шупшыкташ тӱҥалыныт веле. У Торъял карьерыште известка заводым пашаш колтымылан кӧра кӱ пудырго дефицитыш савырнен. Поснак тыгыдемдыме пудырго шотышто неле лиеш. Тений тыгайжым лукташат огыт сӧрӧ. Кеҥеж жапыште 18—20 тӱжем тонн асфальт-бетоным ямдылаш кандаш тӱжем кубометр пудырго кӱлеш лиеш. Тудым, очыни, вес карьер гыч шупшыкташ логалеш. А тидыже материалымат, чоҥымо пашамат шергештара, шупшыктымаште нелылыкым луктеш.

Л. СПИРКИН.

МЛАНДЕ ЙЫРЫСЕ ОРБИТЫШТЕ

Чоҥештымашым виктарыше центр, 2 январь. (ТАСС). «Мир» орбитальный научно шымлыше комплекс умбакыже чоҥешта. Комплексыште Александр Викторенко ден Александр Серебров пашам ыштат.

Таче экипажын паша программыштыже технический ден технологический эксперимент-влакым, астрофизический шымлымашым эртараш, открытый космосыш лекташ кӱлшӧ оборудованийым ямдылаш палемдыме.

26 декабрьыште «Галлар» установкышто плавкым тӱҥалме ыле. Тиде паша ынде мучашке лишемеш. Тиде эксперимент микрогравитаций условийыште сайрак характеристикан полупроводник материалым ыштен налаш манын эртаралтеш.

«Мария» магнитный спектрометрын полшымыж дене Мланде йырысе космический пространствыште кугу энергиян элементарный заряженный частица-влак йогыным висыме шотышто черетан эксперимент эртаралтеш.

Тӱрлӧ материаллан открытый космосын могай влиянийым ыштен кертмыжым умбакыже шымлаш полшышо эксперимент-влак эшеат шуйнат. Тыгай шымлымаште полимерный ден композиционный материал-влакын образецышт, тыгак радиоэлектронный аппаратурын ужашыже-влак кучылталтыт.

Телеметрический информацийын данныйже да орбита гыч увертарен шогымо почеш, «Мир» пилотироватлыме комплекс сайын чоҥешта. Космонавт-влакын тазалыкышт сай.

Партийный илыш: перестройка корно дене

ЙОДЫШ ТУРАН ШЫНДАЛТЫН

ПЫТАРТЫШ жапыште партий нерген тӱрлӧ ойым колаш логалеш. Тидланже перестройка, демократий да гласность амалым пуэныт. Конешне, партийный пашаште ыштен шуктыдымо йодыш шагал огыл погынен. Но кеч-могай сомылымат ара мут дене, икте-весым шӱрдылмӧ да титаканым луктaш тыршыме дене гына шуктaш огеш лий. Партийный организаций тунам виян лиеш, кунам кажне коммунист шке лӱмжым чаплe пашa дене сулен толеш, тӱшка пашa верч вуйын шога.

Мемнан комплексыште куд коммунист уло. Нуно пашам улан огыл ыштат, шке почешышт молымат каяш кумылангдат, пашa условийым саемдыме йӧным кычалыт да молат. Мо ыштaлтеш гын, чылажат коллективын илышыж дене кылдaлтын.

Кодшо отчет ден сайлымаш погынымаште цеховый парторганизацийын бюрожым сайлыме. Тудо тӱҥ верым илыш гыч лектын шогышо йодышлан ойыра. А йодышым тачысе куштылго огыл илыш луктынак шога. Тыгай условийыште партийный пашам тошто семын ышташ ок лий, эреак уым кычалман, тудлан кумда корным пуыман.

Пытартыш жапыште утларакше открытый партийный погынымаш-влак эртат. Тидыже тыгак лийшаш. Вет партийын ала-могай секретше уке, кеч-могай йодыш каҥашалтеш гынат, еҥ-влакын илышышт да пашашт дене кылдалтын. Ниене погынымаште тыглай коммунист ден вуйлатыше-влакын отчетыштым колыштына, нуно перестройкыш могай надырым пыштымышт нерген каласкалат да молат. Тыгодым раш пунчал луктaлтеш, тудын кузе шуктaлтмыжым шинча ончылно кучена. Тидыже кажне коммунистын лӱмнержым, ответственностьшым нӧлтaш, парторганизацийын авторитетшым куштaш полша.

Ончыч погынымашлаште чӱчкыдынак пашa дене кылдалтше йодыш-влакым гына каҥашыме. Тыгодым тыглай коммунист-влак кокла гыч шукышт «умшаш вӱдым подыл» шинченыт, нӧлталме йодыш шӱм-чонышт утыжым тарватен огыл. Моланже раш: вет пашa нерген моло тӱрлӧ погынымаштат шагал огыл мутланыме. Ынде партийно-политический да кадр йодышлан вниманий утларак ойыралтеш. Мутлан, ушкал комплекс начальниклан совхозын ончычсо тӱҥ зоотехникше коммунист Г. Н. Таныгиным шогалтыме. Амалже — пытартыш жапыште шӧр лӱштыш пеш чот иземын, племенной пашa шолдырген. Тидыже коллективын кумылжым волтен. Конешне, тӧрсырым писын пытараш ок лий, тидлан жап кӱлеш. Но кызытак шижалтеш: пашa эркын да саемеш, ончыкылан поро ӱшаным пуа.

Кӱшнӧ ойлышым, погынымашлаште вуйлатыше-влакынат отчетыштым колыштына. Теве совхоз директор Н. А. Сидоркин, отделений управляющий отчетым ыштеныт. А вуйлатыше-влакын примерышт тыглай коммунистлан шке пашажым у семын ончалаш, шкеж деч лектыдын йодаш тарата. Арам огыл нуно парторганизацийын илышыштыже чолгалыкым ончыктaш тӱҥалыныт.

Туге гынат южо йодышым районысо вуйлатыше-влакын полышышт деч посна решатлаш вий-куат огеш сите. Теве ынде кокымшо ий комплексыште столовый ден здравпунктым почын она керт — оборудований уке. Тӱҥжӧ — электроплитам муын она керт. АПО деч йодмо шуэш: кунам, тудо вольык ончышо-влакын пашa да илыш условийыштым саемдышашлан кӱлеш вниманийым ойыраш тӱҥалеш? Ато кызыт эре полшаш сӧрымӧ дене серлаген ила.

Мемнан совхоз райцентр деч мӱндырнӧ верланен. Решатлен шуктыдымо шуко социальный йодыш погынен. Налаш кеч самырык тукымым, пашазе-влакым культурно да эстетически воспитатлыме нерген йодышым. Тудо томам решатлалтеш. Молан? Ни сай база, ни средства уке. Кызыт мартеат кундемыштына культура пӧрт уке гын, кӧ титакан? Молодежь кас еда... изи вагонлашке погына, яра жапым тушан эртара. Моло семын чапле культура учреждений лиеш гын, ынде ӱшанымылан огеш чуч. Молан манаш гын, кызыт совхоз кӱшеш школ чоҥaлтеш. А окса уке. Республикысе Министр-влак Совет мыланна бюджет оксам ойыраш огеш сӧрӧ. Сандене мемнан икшывына-влак лишыл ийлаште у культура пӧртым ужыт мо, ала? Теве мо тургыжландара мемнам.

Культура пӧрт укелан кӧра мемнан дек профессиональный творческий коллектив-влак огыт тол. Маргостеатрыш да олашкыжат шуэн веле миен кертына. А марий спектаклым, концертым ончымо шуэш. Вет мемнан дене шукыжо марий-влак илат. Шочмо калыкын культурыжым шарымаште шагал огыл нелылык вашлиялтеш. Мемнан дене «Шӱшпык» марий калык инструмент йоча ансамбль уло. Тудым республикыште веле огыл, Москваштат палат. Но тудын пашажым виянгдаш йӧн уке. Туге гынат то райцентрыш, то Йошкар-Олаште выступатлаш ӱжыт. А корныш чӱчкыдынак попутный транспорт дене лектыт. Такшым ола гыч автобус коштеш. А вот рейс чӱчкыдынак кӱрылтеш: шочмын да кугарнян толмашыже уке.

Кызыт шочмо калыкын илыш-йӱлаж ден традицийжым уэш пӧртылтымӧ нерген ятыр ойлат. Чыла тидыже пашa да илыш условий дене кылдалтын. Вет марий калык утларакше ялыште ила. Лач ялысе калыкынак илышыже, пашa условийже оласе деч чот почеш кодеш. Сандене самырык ӱдыр-рвезе-влакын ял гыч олаш але райцентрыш кайымыштлан нимолан ӧраш. Нуло кызытат каят, шагалынже ялеш кодыт.

Совхозын кумшо отделенийже йӧршеш пустаҥын. Тушто ончыч руш-влак иленыт. Ынде пенсионер-влак веле кодыныт. Могай тушто руш калык традиций да йӱла нерген ойлаш лиеш? Илен-толын, фермылаште нигӧлан пашам ышташ тӱҥалаш манме лӱдыкшӧ кажнежым тургыжландара. Молан манаш гын, еҥ шагаллан кӧра комплексыште тачак пашам кок смена дене ыштымашке куснен она керт.

Чыла нине йодыш совхозысо партийный организаций ончылно туран шогалын. Тидын нерген шукерте огыл эртыше политкечыштат тургыжланен ойлымо. Но ӱшандарен ойлымо деч вара калык поро вашталтышым вуча. А тыгай вашталтышым ышташ суапле полыш деч посна огеш лий.

З. ШУЛЕПОВА,
«Заречный» совхозысо Танаксола комплексын ушкалым машина дене лӱштышӧ операторжо, КПСС член.
У Торъял район.

◆ *Пашазе илыш*

ПЕЛ КУРЫМ ТАКЫРТЫМЕ КОРНО

ПУШЕНГЫМ обрабатыватлыше «Волжск» объединенийын тӱҥ предприятийже элна мучкат палыме манаш она ӧр. Палат тӱрлӧ мебель ден автофургоным, пружина блок ден тарым да тыгак моло ӱзгарым лукшо предприятий семын. Ты пашам волжан-влак томам огыл шуктат. Ӱмаште икымше пелийысе саскашт дене Всесоюзный тангасымаште ончыко лектыныт. Чодыра озанлык министерствын куснылшо Йошкар знамяж дене палемдалтыныт.

Объединений сай сатуж дене чаплана манме эше шагал. Чаплана уста да чолга пашаенже дене. Манмыла, «шӧртньӧ» гай шергакан поянлыкше изи огыл, сандене чылаж нерген каласкалаш ... дельный стрелковый полкым формироватленыт. Тушко тӱҥ шотышто комсомолец-влакым чумыреныт, сар пашалан туныктеныт. Тидын годым ойыртемалтше кудеҥым Саратовыш, связь училищыш, тунемаш колтышт. Нунын коклаш мыят логалынам. Жап шучко лийын, тушман Москва деке лишемын.

Батырбаев училищыште лейтенант званийым налын шуктен огыл. 1942 ийыште Бугурусланыште полкым чумыреныт. Тенгечсе курсант кидыш винтовкым да радиостанцийым налын, Юл серысе Сталинградыш каен. Тыште легендыш савырныше трактор заводым тушман деч аралаш полшен.

Мутланыме гутлаште Равгат Закиевич красноармеецын нарынчалген пытыше книжкажым лукто. Тушан возымо таушымо мут-влакым чон вургыжде лудашыжат ок лий.

Сталинград воктен окружениеш логалше тушман войскам пытараш полшымылан Батырбаев первый благодарностьым налын. «За оборону Сталинграда» медаль салтакым 1942 ий сентябрьыште веле муын. Изиш ончычырак Равгат партийыш пурен. Сталинград деч вара Полтава ...

МОСКВА. Калинин проспектысе 27-ше пӧртыштӧ ондак СССР Госагропром верланен ыле, тудым шалатен колтымо. Ынде тиде пӧртыштӧ СССР Верховный Советын комитетше-влак да Союз Совет ден Национальность Советын комиссийышт верланеныт. Ондак нуно жаплан ойырымо верлаште, тӱҥ шотышто «Москва» гостиницыште, пашам ыштеныт.

Адрес вашталтын

Калинин проспектысе тиде пӧртыштӧ ремонтым эртарыме. Ынде тушто кабинет, заседаний зал-влакым ыштыме. Депутатский клубат туштак погынаш тӱҥалеш. Тушто СССР калык депутат-влак официальный огыл обстановкышто тӱрлӧ проблема шотышто шке шонымаш дене икте-весыштым палдарен кертыт.

СНИМКЫШТЕ: Калинин проспектысе 27-ше пӧрт. Тушто СССР Верховный Советын да Национальность Советын комиссийышт верланеныт; СССР калык депутат персональный компьютерын полшымыж дене кеч-могай информацийым налын кертеш.

ТАСС-ын фотожо.

— КОЛХОЗ, совхоз да ял озанлык продукцийым перерабатыватлыше предприятий-влак коклаште отношенийым пужен ыштыме планым илышыш пурташ да озанлык пашам шуктен толмо у сынрак ешаралтеш, продукцийым ыштен налаш кучылтмо роскот палынак иземеш.

Теве «Путь Ленина» колхозын аренда негызеш ыш... ятийын деч сайрак маныт. Конешне, тыге ойлымым колышташ канывле, но сай могырыш вашталтышым ышташ комбинатын коллективышлан ятыр вийым пышташ ... дыме программым ямдылыме. У вичияшыште мясожировой цехым угыч чоҥена да продукцийым келгын перерабатыватлыме технологический оборудований дене ... вым у оборудований дене пойдараш да улшыжым сайын олмыкташ, тыгак сатун ассортиментшым пойдараш полшышо технологийым шыгдараш полшымо. Тыле ...

ЙОРАТЫМЕ ЭЛЫШТЫНА

У ушем

ЛЕНИНГРАД. Чынже денак калык властьым ышташ полшаш, избиратель-влакын правашым да интересыштым аралаш — лач тыгай цельым шынден шке ончылныжо Ленинградысе избиратель-влакын ассоциацийышт. Тиде у общественный организаций кызыт тӱжем утла еҥым ушен шога. Олан кум районыштыжо приемныйым почмо. Тушто ассоциацийын активистше-влак еҥ-влакын вуйшийммашыштым, ойыштым погат да нунын дене депутат-влакым палдарат. Нӧлталме проблемым районышто решатлаш лийдыме годым ассоциаций кӱшыл Совет ончылно йодышым шында. Ассоциаций депутат-влаклан полшымо дене гына огеш серлаге, нунын пашаштымат эскерен шога. Кызыт кучылталтше законодательство дене келшышын, тудо шке обязанностьшым шуктыдымо депутатым мӧнтеш ӱжыктен кертеш.

Фермыш — электроникым

НОВГОРОД. Боровичский опытный специализированный заводышто у электронный таблом луктaш тӱҥалыныт. Тудо ынде группысо чыла ушкал деч веле огыл, а кажне вольык деч шӧрым мыняр лӱштен налмым пален шогаш йӧным пуа. У прибор кажне ушкал дек индивидуальный подходым муаш, лӱштыш шот дене пукшаш-йӱктaш полша. Ферма ден комплекс-влаклан электроникым луктaш тӱҥалшашлан предприятийым у техника дене пойдараш кӱлын. Икмыняр ужаш детальым завод кооперацийын принцип почеш налеш. Мутлан, тений ныл областьын — Вологодский, Владимирский, Ярославский да Новгородский область-влакын представительышт шӧр пучым кооперацийн негызеш ямдылаш кутырен келшеныт.

Кум смена дене

ГУСЬ-ХРУСТАЛЬНЫЙ (Владимирский область). Ончычсо «Сельхозтехника» олмеш ыштыме производственно-технический кооперативын технически обслуживатлыше станцийже областьысе колхоз ден совхоз-влак деч первый икмыняр «КамАЗ-ым» олмыкташ палын. Станцийын цехлаштыже вес элла гыч кондымо коло утла тӱрлӧ диагностический аппаратура кучылталтеш. Предприятий кум смена де...

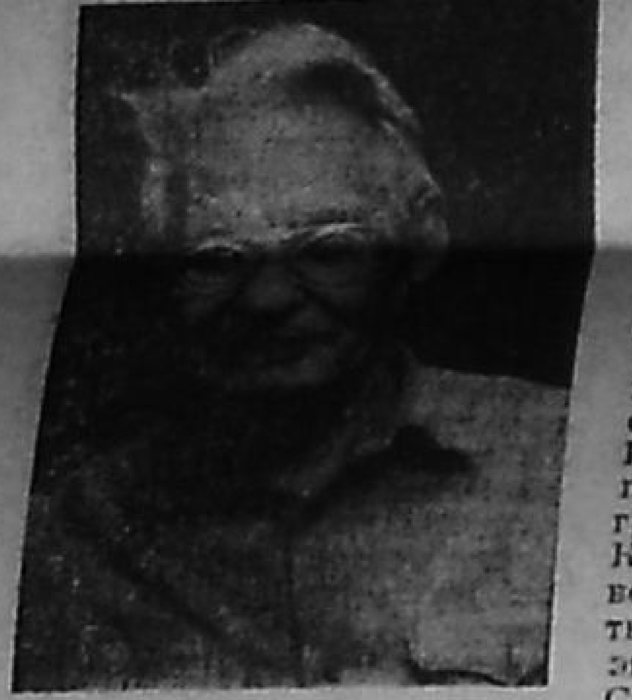

ленат от шукто. Таче лач иктыже — сарын да пашан ветеранже, комбинатыште чылан пагалыме ең Равгат Закиевич Батырбаев нерген мутым луктына.

Ӱмашсе августым Равгат Закиевич, векат, ок мондо. Тыгайым кузе мондет? Ик могырым, шочмыжлан 67 ий темын, вес могырым, комбинатыште ышташ тӱҥалмыжлан 50 ий шуын. А тиде шуко нерген ойла. Пашаште, нелылык деч лӱдын, ең шенгек шылын огыл. Мӧнгешла, кушко колтеныт, тушко каен, объединенийым йол ӱмбак шогалташ полшен. Ийгот поктенак покта гынат, предприятий дене чеверласен огыл. Кызытат чонлан лишыл коллективыште, механический цехыште, ышта.

...Шочынжо Р. З. Батырбаев Ульяновский область гыч. 1929 ийыште Батырбаевмытын кугу ешышт Татарийыш толын. Но еш вуйлан сылне вер-шӧран Марий кундем келшен. Тыге еш Юл сереш вожым колтен. Ачаже шапашлыме оксаж дене изирак пӧртым налын, мо кӱлешым чоҥен. Ик ий весым алмаштен: икшыве-влак школ корнымат топкаш тӱҥалыныт.

Равгатлан тунемаш куштылгак лийын огыл. Лопатиныш толмеш рвезе татар школышто тунемын. Но уым пален налаш тыршыше рвезылан йылмым палыдымаш чаракыш савырнен огыл. Шымияш школым сайын пытара, пашаш пураш шонен пышта.

Кугун шонкалыде, Батырбаев чодыра комбинатыш толеш, складыште грузчиклан ышташ тӱҥалеш. Тунамсе жапыште шым классым пытарышат кугу грамотан еҥлан шотлалтын. Равгатын тыгай улмыжым пален налыныт. Счетоводын ученикшылан шогалтеныт. Икмыняр тылзе гыч чодыра цехын бухгалтержелан ышташ тӱҥалын.

Но тудлан кок ий веле ышташ логалын. Шучко сар тӱҥалын. Августыштак военкомат гыч фронтыш каяш повесткым налын. Рвезе почмо ешыж да пырля ыштыше йолташыже-влак дене чеверласен.

— Уке, мемнам вигак фронтыш ыш колто, — шарналта тулан пагытым Батырбаев. — Озаҥыште от-

цын нарынчалген пытыше книжкажым лукто. Тушан возымо таушмо мут-влакым чон вургыжде лудашыжат ок лий.

Сталинград воктен окруженийыш логалше тушман войскам пытараш полшымылан Батырбаев первый благодарностьым налын. «За оборону Сталинграда» медаль салтакым 1942 ий сентябрьыште веле муын. Изиш ончычырак Равгат партийыш пурен. Сталинград деч вара Полтава, Кременчуг, Знаменка, Кировоград верч кредалын. Батырбаев Висла ден Одер эҥгерлам форсироватлен, Сандомирский плацдармыште кредалын. Крайбург, Розенбург, Бреслау, Дрезден олала гыч фашист тӱшкам кырен луктааш полшен. Прага олам утарымаште лийын. Сеҥымаш кечым Равгат Закиевич Чехословакийын столицыштыже вашлийын.

Йошкар Шӱдыр орден да шуко медаль дене наградитлалтше воин 1946 ий мучашге мӧҥгыжӧ пӧртылеш. Тошто паша верыштыже ончыч катушечный цехыште бухгалтер лийын. Но шып паша келшен огыл. чонжо илыш пӧрдемыш шупшын. Шкенжым неле пашаште тергымыже шуын. Равгат Закиевич сменный мастер лийын, вара ик подразделенийым вуйлаташ тӱҥалын.

Жап эртен. Производство у оборудований да технологий дене пойдаралтын, у вуйлатыше толмек, старший мастерлан, начальникын заместительжылан, технологлан ыштен. Военный наградыш тынысле пашалан налме награда ешаралтын. Ударле пашаже «Знак Почета» орден, «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В. И. Ленина» медаль дене палемдалтын. Равгат Закиевич комбинатын ветеранже лӱмым налын, индеш ий ончыч тудын лӱмжӧ предприятийын Почет книгашкыже пурталтын. Ветеранын трудовой книжкаштыже ятыр благодарность возалтын. Тыгайже коло наре погына.

Латик ий ончыч Батырбаев механический цехыш куснен. Слесарь-инструментальщиклан ышташ тӱҥалын. Тиде жапыштак крановщикын да жестянщикын специальностьшылан тунемын. Ик ий весым алмаштен, ваче шенгелне илыш корно койын кужемын, чон рвезе гынат, вий мӧнгештеш. Тидым Равгат Закиевичат шижаш тӱҥалын, куштылгырак пашаш кусараш йодын. Йодмыжым шуктеныт. Сарын да пашан ветеранже кокымшо суртышкыжо савырнышe комбинатлан кызытат суапым ышта. «Шинчам гына начарешташ тӱҥалын», — ойганенрак шӱлалта Равгат Закиевич Батырбаев.

В. ВОЛКОВ.

Волжск ола.

М. Жуковын фотожо.

ный Советын комитетше-влак да Союз Совет ден Национальность Советын комиссийышт верланеныт. Ондак нуно жаплан ойырымо верлаште, тӱҥ шотышто «Москва» гостиницыште, пашам ыштеныт.

Калинин проспектысе тиде пӧртыштӧ ремонтым эртарыме. Ынде тушто кабинет, заседаний зал-влакым ыштыме. Депутатский клубат туштак погынаш тӱҥалеш. Тушто СССР калык депутат-влак официальный огыл обстановкышто тӱрлӧ проблема шотышто шке шонымаш дене икте-весыштым палдарен кертыт.

СНИМКЫШТЕ: Кали-

... СССР калык депутат персональ- ... мыж дене кеч-могай информацийым налын кертеш.

ТАСС-ын фотожо.

◆ *АПК: у условийыште — у семын*

КООПЕРАТИВЫН ТӰҤАЛТЫШ ОШКЫЛЖО

Эртыше жапыште Волжский район кӧргыштӧ агропромышленный комплексым виктарен шогымо системым икмыняр пужен ыштыме. Пашам кучышо звено-влакым пытарыме, кӱкшӧ квалификациян специалист-влаклан производствышто усталыкым ончыкташ йӧным пуымо. Вольык ферма ден комплекслаште, тыгак ял озанлык продукцийым перерабатыватлыше предприятийлаште шке кумылым ончыктымо негызеш «Волжскагрокоопживпром» кооперативым ыштыме. У экономический отношенийын тӱҥалтыш ошкылжо могай? Ты йодышлан вашмутым кооперативым вуйлатыше Ю. П. БАРАНОВ пуа.

— КОЛХОЗ, совхоз да ял озанлык продукцийым перерабатыватлыше предприятий-влак коклаште отношенийым пужен ыштыме планым илышыш пурташ да озанлык пашам шуктен толмо у формым кучылташ йӧным ыштaш, конешне, жап кӱлеш. Туге гынат ӱмашсе пашана кооператор-влакым куандарыде ок керт. Ончыкыжым вашталтыш эше кугурак лийшаш манын шонена да ӱшанена.

23,1 миллион теҥгеаш шыл продукцийым ыштен налме да ужалыме. Тыге тылзе ончыч идалыкаш планым темыме. Чылаже 8,6 тӱжем тонн шылым, але планыште ончыктымо деч ик тӱжем тоннлан утларак, перерабатыватлыме. Сурт кайык шылым ужалымашке 1590 тонным колтымо. Идалыкаш планым 114 процентлан темыме. Кызытеш первый ошкылым веле ыштыме гынат, лийше вашталтыш лач у экономический отношенийым виянгден толмо дене чак кылдалтын маннем.

Кооперативым ыштыме нерген ойым пидме годым южо вуйлатыше пешыжак ӱшанен огыл, контора лӱмым вашталтымаш ончычсо семынак нимом ок пу манын шотлен. Кооперативыш ушымеке, ме, РАПО-н ончычсо специалистше-влак, шке ончыланна могай корным палемденна? Вольык продуктым утларак ыштен налаш, тудым чапле качестваным ужалаш да роскотым палынак иземдаш. Ӱмбач ончалаш гын, тыште нимо у укела чучеш, агропром годымат тыгай задачымак шукташ тыршыме. Но ынде мемнан пашана арендатор-влакын пашашт дене кылдалтын. Нунылан парышым утларак налаш йӧным пуаш гын, чыланнан пашадарна кӱза, тидым ыштен огына керт — парымыш пурена. Тыге ынже лий манын, арендатор-влак дене кылым сайын кучен шогаш пижме.

Палемдаш кӱлеш, вольык озанлыкна районышто эн кугу. Лучко ферма ден комплекс шӧрым пуэн шогат. Латик фермыште тӱкан шолдыра вольык да латик ферма ден комплексыште сӧсна ӧрдыктаралтыт. Тыште утларакше арендный да еш подряд дене тыршыше-влак пашам ыштат. Шыл комбинат ден шӧр заводын коллективышт колхоз ден совхозлаште ыштен налме продукцийым перерабатыватлат.

Вольык озанлыкым виянгдыме рӱдӧ корнылан тудым индустриальный технологийыш кусарымым шотлена. Тидыже мом пуа? Тыгай фермыште але комплексыште моло дене таҥастарымаште шыл ден шӧр лектыш писырак ешаралтеш, продукцийым ыштен налаш кучылтмо роскот палынак иземеш.

Теве «Путь Ленина» колхозын аренда негызеш ыштыше Элнеттӱр фермыжым налаш. Тыште ушкалым машина дене лӱштат. Вӱтам эрыкташ транспортер кучылталтеш. Кормам механизироватлыме цехыште ямдылат. Икманаш, кугу лектышым шуаш чыла йӧным ыштыме, паша результатшат куандарыше. Ӱмашсе латик тылзыште кажне ушкал деч 4715 килограмм шӧрым лӱштымӧ. Тиде колхозысо Кӱчыклук сӧсна фермыште кызытсе технологийым кучылтмылан кӧра сӧснан нелытше сутка еда кокла шот дене 626 граммлан ешаралтеш. «Ужара», Карл Маркс лӱмеш колхоз-влакын да «Дружба» совхозын арендный коллективышт шылым да шӧрым утларак ыштен налыныт.

Кушто арендым моштен кучылтыт да паша йӧным утларак саемден толыт, тушто куандарыше результатыш шуыт. Тидыже шӧр озанлыкыште поснак палдырна. Ӱмашсе латик тылзыште район мучко ик ушкал деч кокла шот дене 3076 килограмм шӧрым, але ончылийсе дене таҥастарымаште 268 килограммлан утларак, лӱштымӧ.

— Юрий Петрович, ферма ден комплекслаште ӧрдыктарыме вольыкым перерабатыватлаш шыл комбинатын куатше сита мо? Вес семынже предприятийын технический уровеньже могай?

— Мемнан комбинатна ик тонн сырье гыч 1637 теҥгеаш, але планыште ончыктымо деч 47 теҥгелан шукырак, продукцийым ыштен луктеш. Тиде показатель республикысе моло предприятийын деч сайрак маныт. Конешне, тыге ойлымым колышташ каньыле, но сай могырыш вашталтышым ышташ комбинатын коллектившылан ятыр вийым пышташ логалеш, молан манаш гын, тудын технический уровеньже але ӱлыкшӧ. Вольыкым шӱшкылмӧ да шылым перерабатыватлыме цех поснак тургыжландара. Зданий тоштемын, оборудованийын куатше изи, шуко операцийым кид вий дене шукташ логалеш. Чыла тидыже кооперативын пашаштыже кугу чаракым ышта. Эн ончычак колхоз ден совхозлаште ӧрдыктарыме вольыкым жапыштыже налын огына шукто, вучыкташ логалеш. Поснак шыжым тыге лиеда. Ӧрдыктарыме вольыкым шӱшкылде шогыктымо годым нелытше ынже йом манын, чот пукшаш логалеш да уто роскот ышталтеш.

Кӱшнӧ мый ик тонн сырье гыч продукцийым шукырак налына манын ойлышым. Тышкыже мо кӱшеш шуына — очыни, палаш огай? Эн ончычак кокымшо категориян субпродукцийым оза семын кучылташ тӱҥалме. Ондак тудым пешыжак аклен онал, янлык фермылашке колтенна. Сырьем пайдалын кучылтмо шотышто республикыште смотр-конкурсым увертарымым пален налмеке, комбинатын коллективше кӱчык жапыште кум тӱрлӧ у сорт колбасам лукташ тӱҥалын. Кокымшо категориян субпродукций гыч консервым ямдылена. Тыге 327 тӱжем банкым ужалымашке колтымо. Тыгак шке вий дене кандаш тонн шовыным ыштыме. Марий агрокомбинат поро пашанам кӱкшын аклен, смотр-конкурсын итогышто почеш сеҥышылан шотлен да премий шотеш автомашинам пуаш палемден.

Кызыт комбинатым уэмдыме программым ямдылыме. У вичияшыште мясожировой цехым утыч чоҥена да продукцийым келгын перерабатыватлыме технологический оборудований дене пойдарена. Кызыт кушто шыл да коя перерабатыватлалтеш, тушко колбасам ямдылыме цехым кусарена. Вокенже кум пачашан бытовой корпус нӧлталтшаш. Тушан лабораторийым, столовыйым да молымат верангдена. 800 тонн пурыман у холодильник лийшаш. Чыла тидлан куд миллион теҥге капитальный вложенийым ойыраш палемдалтеш.

— Волжск оласе магазинлаште лийме годым пошкудо республикыла гыч толшо уна-влакым чӱчкыдын ужаш лиеш. Нуно шӧр-торыкым куанен налыт. «Мемнан магазинлаште шӧр деч моло нимо лиймаш уке, — маныт нуно. — А тыште ӱмбал, торык, ӧран, ӱй да молат эксыде лийыт, адакшым качествыжат чапле». Ты шотышто, Юрий Петрович, мом ешарен кертыда?

— Тыге ойлымым мыят колынам. Фермын продуктивностьшым кугемден шогымылан кӧра калыклан шӧр-торыкым утларак ужалаш да ассортиментым пойдараш йӧн почылтын. Кызыт завод ӱйым, ӱмбалым, шолтымо шӧрым, ӧраным, торыкым да молымат, чылаже латныл тӱрлӧ сатум луктеш.

Ончыч мемнан магазиныштат шӧр да ӱмбал деч моло лийын огыл. Шӧр-торыкын ассортиментшым пойдараш кӱлмӧ нерген заводын пашаеҥже-влаклан ойлымо гын, нуно оборудований тошто, чӱчкыдын пудырга, садлан тӱрлӧ кочкыш сатум ямдылаш йӧнна уке манын умылтареныт. Шӧр заводын коллектившым кооперативыш ушымеке, производствым у оборудований дене пойдараш да улшыжым сайын олмыкташ, тыгак сатун ассортиментшым пойдараш полшышо технологийым шыҥдараш полшымо. Тылеч вара завод ик тонн шӧр гыч кочкыш сатум молгунамсе деч иктат пӧле гана утларак ямдылаш тӱҥалын. Цифр дене ончыкташ гын, тыге лектеш: ӱмашсе 11 тылзыште 5,9 миллион теҥгеаш шӧр-торыкым, але ончылийсе деч 300 тӱжем теҥгелан утларак, ямдылыме да ужалыме.

Олаште илыше калыкын кажне ийын ешаралт толмыжым шотыш налын, у вичияшыште у заводым чоҥаш шонена. Тудо суткаште вигле тонн шӧрым перерабатыватлаш йӧршӧ лиеш. У стройкын акше вич миллион теҥгешке шушаш.

— Перерабатыватлыше предприятий-влакын материально-технический базыштым пойдарыме дене пырляк пашазе-влакын социально-бытовой условийыштым саемдыме шотышто мо ышталтеш?

— Мемнан предприятийлаште але марте производствым виянгдаш веле утларакшым тыршыме, а пашазе-влакын илыш-йӱлашт ӧрдыжеш кодын. Промышленный предприятийлаште илыме верым, йоча садым да моло объектым кажне ийын шуко чоҥат, а мемнан шыл комбинатыште, шӧр заводышто але марте нимо ышталтын огыл, адакшым строительный организаций-влак аграрный секторын йодмыжым шукташ огыт вашке. Кумло пачеран ик пӧртым чоҥаш кок ий ончыч проектный документацийым ямдылыме. Верымат ойырымо, туге гынат але марте пӧртлан негызым пыштыме огыл, молан манаш гын, строительный организаций-влак кокла гыч иктат ты пӧртым чоҥаш келшен огыл. Илыме верым чоҥаш средствына ситышын уло. Кумло пачеран ик пӧртым да коло шым пачеран кок пӧртым чоҥаш проектный документацийым налме. Строительство шотышто кугу планым палемдыме, но тудым илышыш пурташ оласе строитель-влак огыт полшо, сандене палемдымына кагаз ӱмбалан кодын кертеш. Тыге ынже лий манын, эре тургыжланена да социальный илышыштына кугу тӧрсырым пытараш полшаш йодына.

Кооперативлан йол ӱмбаке пеҥгыдын шогалашыже моло ситыдымашат чаракым ыштат. А кочкыш продуктым ситарыме йодышым шукташ кооператор-влакын йӧныышт кугу, тудым моштен гына кучылташ кӱлеш.

Каласкалымым Л. ИВАНОВ возен налын.

Кум смена дене

ГУСЬ-ХРУСТАЛЬНЫЙ (Владимирский область). Ончычсо «Сельхозтехника» олмеш ыштыме производственно-технический кооперативын технически обслуживатлыше станцийже областьысе колхоз ден совхоз-влак деч первый икмыняр «КамАЗ-ым» олмыкташ налын. Станцийын цехлаштыже вес элла гыч кондымо коло утла тӱрлӧ диагностический аппаратура кучылталтеш. Предприятий кум смена дене пашам ышта, суткаште нылымшо автомобильым олмыктен луктеш. Лишнак легковой служебный автомобиль-влакым технически обслуживатлыме станций почылтын. Туштат чапле диагностический оборудований кучылталтеш. Тидыже озанлык-влакын техникым олмыктымо роскотыштым иземдаш йӧным пуа.

Коми йылмым тунемыт

СЫКТЫВКАР. Тиде олаште верысе книга издательство «Русско-коми разговорникым» коло тӱжем экземпляр дене луктын. Книгам икмыняр кечыште налын пытареныт. Тидыже верысе тӱҥ калыкын йылмыж да ойыртемалтше культурыж дек автономный республикыште интерес палынак кугемме дене умылтаралтеш. Верысе газетлаште, радио да телевидений дене «Коми йылме дене мутланена» урок эрталтеш, ятыр йоча садыште да школышто ача-ава да икшыве-влакын келшымышт почеш йоча-влаклан коми йылмым туныкташ тӱҥалме. Кызыт Коми книга издательствыште коми йылмым шке вуя тунемаш полшышо книгам лукташ ямдылат.

Центр почылтын

ГРОЗНЫЙ. Тиде олаште йылме дене кылдалтше проблемыла нерген мутланымаш деч практически решатлымашке куснeныт: Чечено-Ингушский государственный университет пелен шочмо йылмым тунемме шотышто учебно-методический центр пашам ышташ тӱҥалын.

— Мемнан задачына тыгай: кок йылме дене пайдаланаш чынже денак негызым ямдылаш, — каласен центрым вуйлатыше доцент З. Хамидова. — Тыгай шонымаш дене йылмым тунемме куд тылзаш, талукаш да кок ияш курс-влакым почына. Мемнан дене кусарыме отделат уло, тушто кеч-могай текстым чечен але ингуш йылмыш кусараш лиеш.

Центр моло услугымат темла. Тусо вашке-влак школлаште шочмо йылме кабинетым сӧрастараш, наглядный да методический пособийым ямдылаш полшат. Туныктышо-лингвист-влакын мастарлыкыштым нӧлтат.

(ТАСС).

ЛУДШО ДА ГАЗЕТ — ГАЗЕТ ДА ЛУДШО

МАРИЙ калыкын историйже, культурыжо, йылмыже, илыш-йӱлаже нерген материалым газетыште кеч-кунамат кумылын лудам. Моло публикаций кокла гыч тудо поснак шергын чучеш. Иктаж-кӧжӧ мыйым националист манын ынже шотло, шкемым пырчат тушко ынем ушо. Но мо чын гын чын, шӱм-чонем ойыраш лийдымын калыкем пелен. Тидланже нигӧат нигӧмат титаклен ок керт, шонем.

Мыйым теве мо куандара. Моло калык семынак, марий-влакынат самосознанийышт вияҥеш. Тидын нергенак ойла общественный илышыште палдырнен шогышо южо явлений. Теве республикынан рӱдӧ олаштыже самырык творческий пашаеҥ-влакын «У вий» ушемыштын конференцийже эртыш. Сай ошкыл ышталтын. Мыланем але лишыл палыме еҥлан тушто лияш логалын огыл. Сандене кузежым-можым тӱрысшак ом пале. Но тиде погынымаш нерген газет гоч ятыр умылышым.

Тиде мыйын ик йодышем. Молыжо конференцийыш толшо да тушто ойлышо-влакын мутышт гыч лектеш. Башкир АССР гыч толшо механик И. Иванов-Бирский манын: «Цивилизованный эллаште изи калыклан виянгаш утларак йӧн пуалтеш». Мемнан денат тидым утларак шотыш налыт гын, сай деч молыжо нимо ок лий ыле. Чыла шотыштат виянгше калык, тудын кӱкшӧ культурыжо нигӧланат мешанчыкым ок лук.

А кызытеш мемнан тӱрлӧ вере шаланыл пытыше калыкнан илыш уровеньжат, чон поянлыкшат иктӧр огыл. Южо вере тудын пӱрымашыже теве кушко конден — литературный йылмыже йомын шуын. Кокланже марийын илыш-йӱлажат шулен толеш. Илыш-йӱла, йылме калыкым чумырен шо-влак вашештат: «Ансамбльыш кошташ яра жапшым муаш лиеш, но не всегда отпускают с работы». Теве кушто шочмо йылмым пагалыдымашет. Каласыме шуэш: «Марла муренат, куштенат моштет, калыкым куандарет. Тидлан моткоч тау. А тыглай ойжым марла каласаш тунарак йӧсӧ мо?».

Фольклор ансамбль-влакат национальный ойыртемым, шочмо калыкым, тудын йылмыжым йӧратымашым огыт ончыкто гын, весыже кӧ тидым ышташ тӱҥалеш? Молан кӱлеш марий еҥын койышыжым, илыш-йӱлажым арален кодымо нерген яра мутланымаш? Ала концертшат шкем рекламироватлымаш гына? Тыге ойлымыжо пешак ок шу, но шӱм-чон гыч тиде мут лектешак.

Шаҥгат маньым, кунамже мемнан культура огешак сите. Культура шуко могыран. Тудо изиштат-кугуштат койшаш. Кӧ тудым виянгдышаш? Очыни, тыште ала-йӱаш тунныктышан, пашалан мешанчыкым лукшан да тӱрлӧ келшыдыме могыран. Теве могай удам ужынам тошто пайремлаште. «Ужын» тидым калык шке огыл, а тышке шӱкеныт тӱрлӧ могырым тӱҥдарен, лӱдыктен, мутым кольыштарен кертше-влак.

Ну, йӧра, религий шӱлышан лийже. Тудыжо вара тунарак удам конден мо? Кушто тидыже чот палдырна? Могай осалым луктеш? Мыланем гын тиде чылтак пале огыл. Ончыч пайремлаште аракам йӱыныт лийже. Шуко мо? Пожале, кызытсе дене от таҥастаре. Тачысе самырык-влак йӱаш тунемыныт гын, амалжым тушто огыл кычалман. Ятыр тошто пайремжым лӱмышт дене гына пыртак палат. Налына Шорыкйол пайремым. Кӧ тунам йӱын коштын? Лийын огыл тыгай койыш. Тунам тӱшкан погынен модыныт. Капеш шушо ӱдыр-влак ӱдырпурам шолтеныт. Йӱдвошт лӱҥгеныт, куштеныт, чӱкеныт, мурен ыт. Лӱмлан подылыныт пӱрымат. Но шот деч посна йӱшӧ лийын огыл. Ӱстел воктене чӱчкен шогышо, черет дене кушташ лекше-влаклан, шке пайремышкышт пагален ӱжмыштлан тауштен, нунылан пӧлекым пуэденыт. Ӱдырйӱшыштыжӧ гын тӱмыр-шӱвыр да гармонь сем почеш усталыкым ончыкташ шукылан йӧн лийын.

Але ӱарням ушештараш. Ӱдырйӱыш годым пӧртыштӧ веселитленыт гын, тиде пайрем арня мучко яндар южышто, коремыште, курык ӱмбалне, иле вара дене ыштыме йолгурык воктене онгайын эртен. Адакат йӱмаш деч посна.

Моткоч весела лийын кугече арня. Модшыжо модыныт шулен лекше курык саҥга ӱмбалне, лӱҥгалтшыже лӱҥгалтеныт самырык вияш куэ дене ыштыме лӱҥгалтышыште. Лийын тыштат-туштат моткоч чоҥлан келшыше.

Каласкален каяш лиеш моло пайрем нергенат. Иктыжланат ӧпке мутым тушкаш ок лий. А вет жапше годым, ой, кузе вурсеныт. Нине пайрем ваштареш тунамсе функционер-влак вийын шогалыныт, ойлымат ок шу. Пуйто илыш-йӱлаште тылеч удаже нимо уке. Ыштеныт лиеш калык коклаште виян идеологический пашам. Пайрем ваштареш кучедалмышт дене паша саскаштымат шотленыт. Кызыт ме каласен кертына, тиде саскаже тутлыжак лийын огыл, тудо кочо тамымат налын.

Пайремым тӱрыснек пытараш лиеш мо? Илыш-йӱлан ойыраш лийдыме ужашыже манына гын, пытарашыже огешат кӱл. Калыкын кумылжым темдалаш ок

● *Ойлышаш шомакем уло*

КАҤГАШЫМЕ ДЕНЕ ПАША ОК ПЫТЕ

Моткоч сай, тушко республика деч ӧрдыжтӧ илыше марий-влакат толыныт. Шке шонымашыштым шӱм почын каласеныт. Тудыжо нунымат шке калыкышт деч ойырен ок шого, чак лияш ӱжеш. Марий-влак кызыт могай улыт, ончыкыжо кузе лийшаш — нине йодыш ӧрдыжеш кодын огытылла чучеш. Конференцийын материалжым лудшемла, мыйымат тӱрлӧ шонымаш авалтыш. Чынже денак, калыкем верч тургыжланыде кузе кертам? Кунамже куанем, кунамже тидлан амалым ом уж.

Утларакше теве мо чоным туржеш. Такше тӱрлӧ семын ойлат гынат, мыланем тыге чучеш: марий-влакын культурышт шонымо семын ончыко кайымаш уке. Такше ме марий калыкын илыш-йӱлаже, йылмыже, искусствыже, культурыжо нерген шуко ойлена. Моктанашат тореш огынал. Пуйто чылажат саемын толеш. Но мый тыге каласаш ӧрмалгем, нине мут дене пешыжак ом келше. Южгунам ме тунар моктанена, ӧрат веле. Ом пале, мо шот дене тыге ойлат, кушан негызлалтыт. Очыни, ала-кӧн тыршымыжым пешак ончыктынешт. Но вет тидын дене пайдаже могат. Кызытеш мом ужына? Ужына шӱмым корштарыше сӱретымат. Тыште эн удаже — шочмо йылмым йомдарымаш. А молыжо тидын денак кылдалтын.

Кушеч лектеш шке йылмым пагалыдымаш? Тидын нерген ятыр ойлымо да ойлыдежат ок лий. Южгунамже шке шонымо ваштареш каяш перна.

Мый лингвистат, туныктышат омыл. Но марий йылме мыланем моткоч шерге. Икшывем-влакымат тудым пагалыме шӱлышеш ончен куштынем ыле. Нунын тӱҥалтыш ошкылышт тыгаяк лийын. Но вараже вес семын савырныш. Изи эргым Медведево поселкысо йоча садыш коштеш ыле. Ончена, ик кече шӱлыкан толеш, вес кече тугак. Вара колна: «Мый тетла садыш ом кай». Мо тутае? Садышке мийышна. Воспитательница мемнамак титаклымыла ойла: «Тендан икшывыда нигӧ дене ок келше, нигӧ дене ок мутлане, чылт сӱмсыр койышан». Да кузе, кӧ дене мутланаже, садыште рушла гына кутырат. А мемнан — марла. Ваш-ваш умылыдымо годым могай келшымаш. Воспитательница тӱя: «Молан марий йылмыже кӧ... могай ик вий ок сите. Но шукыжо посна орган ӱмбакат возеш.

Уло мемнан тиде лӱмым нумалше ведомство — культура министерство. Шоналтыза уэш: лӱмжак могай — культура министерство. Экономикым, финансым але иктаж-могай вес йодышым огыл, а культура пашам ворандарен колташ, калыкын культурыжым виянгдаш тудлан ӱшанен пуымо. Мутат уке, суапле ӱшан.

Сулат мо тудым министерство да тудын системыже? Начарын, мый манам ыле. Тыште ала-можым ыштен шуктымак огыл. Южо йодышыжым культура пашаеҥ-влак шке пашаштланат ынешт шотло. Налаш чылалан шинчаш перныше тыгай сӱретым. Кажне районышто культура отдел уло. Тудо райсовет исполкомын подчиненийышкыже пура. Ом умыло, молан тушто марий культурым нӧлтымӧ пашалан мутым кучышо посна еҥ уке. Тиде мутемже, южо еҥын шонымаштыже, илышлан келшыдымын чучеш дыр. А чынжым ойлаш гын, эртен толмо корныштына тыгай «келшен толдымыжо» шагал лийын мо? Туды-

Пошкырт марий-влак дене

Курго тургым

Районысо озанлыклаште олымым фермыла воктеке шупшыктат. Теле корно дене, лум шагал годым, тиде сомылым шукташ каньылырак. Поснак «Советская Армия», Ленин лӱмеш колхозлаште паша ворана. Первый кечылаштак волгык вӱта-влак воктеке 40—50 каваным конден шогалтыме.

Сӧрымӧ—шуктымо

Озанлык-влак эллан шылым ужалыме талукаш планым ӱмаште сайын темeныт. Приемный пунктлаш чылаже 3145 тонн продукцийым колтымо. Ныл ияш планым налаш гын, тудым 101 процентлан темыме.

Тиде сеҥымашке эн кугу надырым «Россия», «Родина», «За коммунизм», Чапаев лӱмеш, «Урал», «Красная звезда» колхоз-влак пыштеныт.

Айдеме дек мелын

Ильич лӱмеш колхозышто Яндимир Шипаевын вуйлатыме строитель-влак бригада оралтым талук мучко чоҥа. Шоръял ялыште механизатор-влаклан каналтыме пӧртым ыштен пытарат, йоча садым нӧлтат. Илыме пӧрт-влакымат чоҥат. Шукерте огыл колхозница Мария Шамыкаева пӧртсийым ыштен, вашке тыгаяк пайремым пашан ветеранже Ямела Тимиряшева палемдаш тӱҥалеш. Озанлык тыгак калыклан пуым кондымо сомылым шке ӱмбакыже налын.

Иле, эҥер!

Районысо эҥер-влак ынышт амырге, вӱдышт ынже пучо манын, шуко кӱлешан пашам эртараш палемдыме. Райисполкомын пунчалже почеш, кундемысе латик эҥерым пӱртӱсын памятникшылан шотлымо. Нунын воктен кушшо чодырам руымым, шӱкшудо вашгареш кучедалмаште химийым кучылтмым чарыме. Ядохимикатым, ӱяҥдышым аралыме склад-влакым тетла вӱд вокнен верандаш огыт тӱҥал. Эҥер-влак воктене чодырам, вондерым шындаш, кӱлеш вереже серым пеҥгыдемдаш, шукияш шудым ӱдаш палемдыме.

«Кас» ансамбль мура

Арня утла районышто Алексей Изибаевын вуйлатыме «Кас» ансамбль шке мастарлыкшым ончыктен.

ШОЧМО ЙЫЛМЕ

«Марий коммуна» газет страницылаште йылмынан могай улмыжо да лийшашыже нерген чӱчкыдын возат.

Волжский районыштына 23 школ уло. Тушеч коло кокытыштыжо марий йылме ден литературым эре гаяк туныктеныт. Тений Приволжский кыдалаш школыштат йоча-влак шочмо йылмышт дене тунемаш тӱҥалыныт — 1 «е» ден 1 «ж» класслаште предмет семын туныктат, 1 «д» ден 1 «г» класслаште факультатив семын арняште кок урокым эртарат.

Волжск оласе медицинский училищыштат марий йылмым туныктат. Урокым ронон запасной туныктышыжо Ф. С. Илларионова наҥгая. Фаина Сергеевна ойлыш: «Шочмо йылмым училищыште туныкташ неле — программа, учебник уке. Кузе моштет, туге туныктет». Чынжымак, кунам программа, учебник-влак «шочыт»?

Газетын 267-ше номерыштыже А. Богдановын «Закон кӱлешак» статьяже савыкталтын ыле. Чынжымак, марий йылмылан государственный статусым пуаш кӱлешак, йылмына· нерген законымат приниматлыман. «Кӱшнӧ» шинчыше еҥ-влакат марла моштышаш улыт. Погынымаш-влакымат марла эртараш тунем шуман. «Дружба» совхозышто эртыше партийный погынымашыште мыйым вӱдышылан сайлышт. Шуко шоныде, погынымашым марла вӱдышым. Прениййыште ойлышо-влак марла кутырышт, партком секретарь В. П. Кошаев веле докладым рушла ыштыш. Мый Василий Петровичым ом титакле, тудо марий йылмым тунемын огыл, калык дене сайын кутыра гынат, докладым шочмо йылмыж дене возен ок мошто. Шкежат тидын нерген ӧпкелен ойла.

Но мый иктым умылен налынам: кунам марий еҥ дене погынымашым марла эртарет, тунам ойлышыжат шукырак, шонымашыжат келгырак лиеш. Тыге проблемымат шуко тарватат.

26 ноябрьыште газетыште «Шулдыретым шаралте, «У вий!» страница лекте. Тушто «У вий» ушемын конференцийже гыч выступлений-влакым савыктыме ыле. Ойлышо-влак тӱрлӧ кундем гыч, тӱрлӧ профессиян улыт. Конференцийыште ойлымым вашкерак илышыш пурташ кӱлеш.

«У вий» дек йодыш уло: Волжский район дене могай кылым куча, кӧн гоч? Молан мый тидын нерген вожем? Мемнан кундемыште шочмо йылмын патриотшо шукын улыт: туныктышо, тунемше, пашазе, колхозник-влакат, самырык ден шонго-влакат. Районысо «Юл увер» газетнан тиражшат кок пачаш кушко, 760 экземпляр лиеш. Тидланже шочмо йылмына дене лекше газетын пӱрымашыже нерген ӱчашымат полшен. Но кунам марла газетна посна изданийыш савырна? Тиде, конешне, кугу йодыш. Кызыт газетнам рушла гыч марлашке кусарат, садлан литературный страницына кунам ик гана веле лектеш. Тидыже ок куандаре.

Теве М. С. Горбачевын докладшым марла лудам. Лудын лекмек, коеш: кечмогай кусарыше кусарыже, политический текстым умылаш нелырак. Садлан кугу докладым але выступленийым, тӱрыс кусарен, марла савыкташ кӱлешыже уке.

А налза телерадиопередача-влакым. Николай Алексеевын, Василий Крыловын, Вячеслав Кольцовын передачышт куандара, нуно литература йылме дене кутырат. А вот марла телепередачым ончаш кумыл волыш: туге кутырат, колышт шинчаш намыс.

Мыйын шонымаште, радиожурналист-влак тележурналист-влак деч пашам сайынрак ыштат.

Икмыняр шомакым газетысе «Педагогический шинчымаш» страница шотышто каласынем. Тудым уэмдаш кӱлешлан шотлем. Газет страницыште кугу верым ончыл опытлан, лӱмлӧ туныктышо-влакын пашашт нерген каласкалымылан пуаш кӱлеш. Ленинградысе профессор Ивановын методикыж дене молан лудшо-влакым палдараш огыл? У йӧн нерген жапыштыже каласкален шогыман.

Страницыште кугу верым туныктышылан ойырыман, поснак ялысе нерген возыман, проблемым тарватыман. Марий йылмым туныктымо шотыштат проблема шуко, тидын нерген мыняре возымо, ойлымо, но вашталтыш уке. Программыже уэмдалтеш, а учебникше тоштак кодеш. «Педагогический шинчымаш» страницыште внешкольный йоча учреждений-влакын пашаштымат келгын почын ончыктыман, а кызыт тудын нерген огыт возо манына гынат, йоҥылыш огына лий. Школлаште, внешкольный учреждений-лаште кружок, секций, клуб-влакын пашашт нерген возенак шогыман.

Страницым ямдылыше журналистлан туныктышо, воспитатель, тренер, кружок вуйлатыше-влак дене пеҥгыде кылым кучаш кӱлеш, тунам страница оҥгай лиеш, тушко возышо еҥ-влак шукемыт.

Возымем, можыч, чаткандак ыш лек. Но шонымашем, мо мыйым тургыжландара, каласаш тыршышым.

А. САПАЕВ,
Волжский районысо пионер пӧртын директоржо.

верч [illegible] кертам? Кунамже куанем, кунамже тидлан амалым ом уж.

Утларакше теве мо чоным туржеш. Такше тӱрлӧ семын ойлат гынат, мыланем тыге чучеш: марий-влакын культурышт шонымо семын ончыко кайымаш уке. Такше ме марий калыкын илыш-йӱлажым, йылмыжым, искусствыжым, культурыжым нерген шуко ойлена. Моктанашат тореш огынал. Пуйто чылажат саемын толеш. Но мый тыге каласаш ӧрмалгем, нине мут дене пешыжак ом келше. Южгунам ме тунар моктанена, ӧрат веле. Ом пале, мо шот дене тыге ойлат, кушан негызлалтыт. Очыни, ала-кӧн тыршымыжым пешак ончыктынешт. Но вет тидын дене пайдаже чотак ок кугем, ошкылат пиесештмаш уке.

Мый гын манам ыле, калыкнан культурыжо ончыко эркын кая, тыштат-туштат шӱртньылеш. Ала-могай ик-кок показатель уло гын, тидыже оҥым кыраш амалым ок пу. Ышташыже кӱлеш шуко, вет культура — илышын ойыраш лийдыме ужашыже. Тудым экономика, политика дене тӧр шындаш уто огыл. Илышыште чылажат ваш-ваш кылдалтын, чылажат шке вержым налын шога. Тидлан вашторештарен от кай, культурым виянден кӱлмын акшым иземдашат шотлан ок тол.

«У вий» учредительный конференций нерген мутым луктынам ыле. Изишлан угыч тушко пӧртылнем. Конференцийыште марий калыкын интересше дене кылдалтше пеш кӱлешан йодышлам каҥашыме. А тольшт тушко кӧмыт? Шукын, конешне. Тидыжым саламлыде ок лий. Тыгодымак весе чонлан кӱчымын чучеш. Тыгай кӱлешан погынымаш! А тушко утларакше могай-гынат должностьым шуктышо еҥ-влак погыненыт. Нунын деч посна конференцийым эртараш лиеш ыле манын, нимыняр ом ойло. Вет шуко йодышым решитлымашыже нунын кидыште. Но калыкын шӱм-чоным вургыжтарыше чыла йодышым мучаш марте умылен да аклен кертыт мо? Тидлан мый пешыжак ом ӱшане. Санде-

Икшывем-влакын [illegible] тудын пагалыме шӱлышеш ончен куштынем ыле. Нунын тӱҥалтыш ошкылышт тыгаяк лийын. Но вараже вес семын савырныш. Изи эргым Медведево поселкысо йоча садыш коштеш ыле. Ончена, ик кече шӱлыкан толеш, вес кече тугак. Вара колна: «Мый тетла садыш ом кай». Мо лийын? Садышке миймышна. Воспитательница меммнамак титаклымыла ойла: «Тендан икшывыда нигӧ дене ок келше, нигӧ дене ок мутлане, чылт сӱмсыр койышан». Да кузе, кӧ дене мутланаже, садыште рушла гына кутырат. А мемнан — марла. Ваш-ваш умылыдымо годым могай келшымаш. Воспитательница тӱя: «Молан марий йылмыже кӱлеш?».

Кӧлан кӱлеш, кӧлан уке. Но ме тудым ӱшандарен ышна керт. Мом ыштет, йочам мӧҥгыштӧ нигӧ дене кодаш. Тыге рушла туныкташ логале. Шке таҥаш коклаште марла кутырышо укеат, марлаже вашке мондыш. Ӱдырна денат тыгак лие.

Кызыт ме республикыште илыше моло калыкым марла кутыраш туныктынена. А жапше годым марийжым ӧкымеш рушыш савыренна. Йоча садыште веле огыл, школыштат тыгак. Эсогыл туштат марла программым пытарыме. Малдалыт: ачаава-влакын кумылышт почеш ыштыме.

Икшыве-влак нерген ойлышым. А марийлан шотлалтше-шамычше кузе кутырена? Йӧршешак сӧралын огыл. Марла манашат ок лий, рушла мартеат шумо огыл. Эсогыл микрофон але телевизионный камера ончылно шочмо йылме пагалымынам она ончыкто. Йӧра кеч диктор-влак ойыр[illegible]малтыт. Да нунышт литературный йылмын нормыжым тӱрысшак огыт шукто. А шуко молышт нерген ойлашат йӧндымӧ.

Теве шукерте огыл телевидений дене ик фольклор ансамбль нерген передачым ончыктышт. Чылажат марла лийшаш, калыкын яндар йылмыж дене кутыралтен колтымыжо йоҥгалтшаш ыле. Передача вӱдышын йодмыжлан студийыш тол-

Сулат мо тудым министерство да тудын системыже? Начарын, мый манам ыле. Тыште ала-можым ыштен шуктымак огыл. Южо йодышыжым культура пашаеҥ-влак шке пашаштланат ынешт шотло. Налаш чылалан шинчаш перныше тыгай сӱретым. Кажне районышто культура отдел уло. Тудо райсовет исполкомын подчиненийышкыже пура. Ом умыло, молан тушто марий культурым нӧлтымӧ пашалан мутым кучышо посна еҥ уке. Тиде мутемже, южо еҥын шонымаштыже, илышлан келшыдымын чучеш дыр. А чынжым ойлаш гын, эртен толмо корныштына тыгай «келшен толдымыжо» шагал лийын мо? Тудыжо вара мо пеш сайыш шуктен? Мый гын вашешташат ӧрам. Но культура отделыште лачак национальный культурылан ончыко ӱшанле ошкылым ышташ полшышо еҥ кӱлешак манам.

Шарналтыза фольклор коллектив-влакын телевидений дене ончыктымо южо концертым. Раш шижат: тусо участник-влак коклаште икте веле огыл марий улыт. А пӱтынь программыште ик национальный номерат ок лий. Мо нерген тиде ойла? Национальный культурым виянгдыме нерген мо? Ойлыдеат вашмут раш.

Мый тыште марий культура нерген гына ом ойло. Кундемыштына илыше моло калык шотыштат тыгак. Кажнын шке усталыкшылан кумда корным почман. Тидак лийже тыглай концерт годымат, пайрем але моло мероприятий годымат. Пайрем манмаштыже поснак шогалнем. Вет тудо илышйӱлан, тыгак культурын ужашыже. Но теве мо удаже, ожнысо пайрем-влак тӱсыштым йомдарат. Тидыжлан ала тургыжланышаш уке? Мом ала-кунамсым шарнаш да арален кодаш. Улыт вет у пайремна-влак.

Улыт — сай. А тоштыжым йӧршеш пытарыман мо? Ончычшо тыгакат ышташ тыршыме. Могай амал дене? Улыт нине пайрем религий шӱлышан, вуйым пудыратышан, айдемым йоҥылыш корныш шӱкышан, аракам

каш ок лий. А вет жапше годым, ой, кузе вурсеныт. Нине пайрем вашторештарен турамсе функционер-влак виймын шогальныт, ойлымат ок шу. Пуйто илыш-йӱлаште тылеч удаже нимо уке. Ыштеныт лиеш калык коклаште вияш идеологический пашам. Пайрем вашторештарен кучедалмышт дене паша саскаштымат шотленыт. Кызыт ме каласен кертына, тиде саскаже тутлыжак лийын огыл, тудо кочо тамымат налын.

Пайремым тӱрыснек пытараш лиеш мо? Илыш-йӱлан ойыраш лийдыме ужашыже маҥына гын, пытарашыже огешат кӱл. Калыкын кумылжым темдалаш ок йӧрӧ. Пайремже вет ик-кок кечылан веле толеш. Кудыжым арня дене палемденыт гын, тугайжым кугу паша уке пагытыште веле эртареныт. Тунамжат кечыгут да кечыгут огыл, а кас еда веле.

Мый тыште кужунракат ойлышым. Ончычсо жапым, илыш-йӱлан южо йодышыжым, культура шотышто икмыняр шонымашем иктыш ушышым. Ушымыжоможо, нуно ваш-ваш кылдалтыныт, икте-весыж гыч лектын шогат. Тидын нерген ойлашыже «У вий» ушемын конференцийже амалым пуыш. Тушто, можыч, нине йодышым тыгай могырым ончымо огыл. Южыжлан ала йыгыжтарышын чучеш гынат, шке шонымем каласыме шуо.

Манын кертыт, конференцийже ятыр кече ончычак эртенъс, мом тӱрлыжымат угыч тарватылаш? Адакше тылеч вара утларак кугу мероприятий — партий обкомын пленумжо лийын. Туштат тыште тарватыме гай южо йодышым каҥашыме. Адакше мероприятий лийын гын, тудо эрлашын, кумышешынак мондалтшаш мо? Тыгеже вет нимогай пайда ок лий, кыша ок код. Мо нерген ойлалтын, мо шотышто шӱм вургыжын каласыме, вийжым тунамак йомдарышаш огыл. Чылажат ятыр жаплан кодшаш.

А. ТЕРЕХОВ,
МВД пашаеҥ.

Медведево.

памятникшылан шотлымо. Нунын воктен кушшо чодырам руымым, шӱкшудо вашторештарен кучедалмаште химийым кучылтмым чарыме. Ядохимикатым, ӱяҥдышым аралыме склад-влакым тетла вӱд воктен верандаш огыт тӱҥал. Эҥер-влак воктене чодырам, вондерым шындаш, кӱдеш вереже серым пеҥгыдемдаш, шукияш шудым ӱдаш палемдыме.

«Кас» ансамбль мура

Арня утла районышто Алексей Изибаевын вуйлатыме «Кас» ансамбль шке мастарлыкшым ончыктен. Агытан, Шоръял, Савак Марий, Калмаш, Ӱлыл Качмаш, Калмиямучаш, Ӱлыл Тиктем, Калтаса села да яллаште ансамбльын артистше-влак калыкым ямле марий муро дене куандареныт, шочмо искусствынам чапландареныт.

Тиде гастроль районлан кудло ий темме лӱмеш почылтшо калык искусство фестивальлан сылне камертон семын лийын.

И. ВАСИЛЬЕВ.
Башкир АССР,
Калтаса район.

Йодмыдам кузе шуктат?

ПОРЫН СИЙЛАТ

Килемар районысо «Броневик» совхозын столовыйышкыжо калык куанен коштеш: тыште тамле кочкыш дене сийлат, толшо-влак дене лыжган мутланат, жапым шуйкалыде ончен колтат. Икманаш, шке пашаштым йӧратыше еҥ-влак тыршат. Столовый чапле полатыште верланен.

Совхоз столовыйын услугыж дене кече еда 70 наре еҥ пайдалана. Тургым годым кок пачаш утларак клиент лиеш.

Кухньыштат, залыштат арулык коеш. Пашаеҥ-влакын чиемышт ару, чатката.

Ж. ОРЛОВА.

СНИМКЫШТЕ: старший повар Н. П. Вилкова полышкалышыже-влак Н. В. Шурыгина да А. Я. Выкова дене.

М. Сидоровын фотожо.

Йодса — вашештена

ЕШ ПОДРЯД НЕРГЕН

Пытартыш жапыште еш подряд нерген шуко ойлат, возат. Мутлан, еш дене фермыште вольыкым ончышо еҥ-влак вийым, моштымашым да жапым чаманыде тыршат. Раш, нунын пашадарыштат тыглай колхозник дене таҥастарымаште ятырлан кугурак, тидлан шукынжо кӧранен коштыт.

НЭП жап шарналтеш. Тудо пагытыште пашам йӧратыше-влак лыж лийде тыршеныт да улан илаш тӱҥалыныт, а южо його еҥже мӧҥгыштыжӧ эсогыл сурт кайыкымат ашнен огыл. Варажым кресаньык-влак коклаште улан илыше да йорло-влак лектыныт. Улан илаш тӱҥалше-влакым, кулак манын, шочмо кундем гыч ӧрдыжкӧ виешак поктен колтеныт. Кызытат южо еҥ, еш дене тыршен, шке пашаже, пӱжвӱдшӧ дене шагал огыл оксам ыштен налеш да улан ила. Илен-толын, тыгай-влакым ожнысо семын, тый кулак улат манын, поктылаш огыт тӱҥал? Витлымше ийла кыдалне шке сурт пелен эсогыл шуко вольыкым ашнаш лийын огыл. Ындыже чарак уке чай?

А. Григорьев,
пенсионер.

Морко район,
Петровский села.

Серышлан вашешташ ме Марий агрокомбинатысе нормироватлыме, пашам организоватлыме да пашадар отделын начальникше **А. А. Черезов** деч йодынна. Тудо тыге вашештен:

— Вигак вашештем: ожнысо семын поктылмо пагыт пӧртылаш амал да негызшат уке. Шукерте огыл СССР Верховный Советын сессийыштыже аренда нерген ССР Союзын да союзный республика-влакын законодательствыштын негызшым (основыжым) пеҥгыдемдыме да тудым декабрь тӱҥалтыште печатьыште савыктыме. Ынде озанлык пашаште у производственный кылым закон почеш пеҥгыдемдыме, тусо положений-влак граждан-влакын правашт ым аралат. Тыге еш подрядат вийым утларак налшаш.

Шке озанлыкыште вольыкым мыняр кучымо шотышто чарак уке. Еҥ-влак сурт пеленышт мыняр шонат, тунар вольыкым, сурт кайыкым кучен сеҥат. Агрокомбинатын темлымыж почеш, колхозник, мутлан, шке суртшо пелен лу ӱшкыжым але коло вуй сӧснам ӧрдыктара гын, тудлан пашаш лекме минимумым темымылан шотлаш лиеш. Но колхоз правлений, верысе условий дене келшышын, мыняр вуй вольыкым ашныме годым паша лекме минимумым шуктымылан шотлаш лиймым шке рашемда.

Йӱксавыш

Эше — М. М. Элембаев

«ШКОЛЛАН — ик курым» статьяште («Марий коммуна», 1989 ий 8 ноябрь) Аркадий Федорович Максимов Карай школ гыч фронтыш кайыше ятыр туныктышын лӱмжым ушештарен. Нуно илаш-колаш кредалмаште чапыштым волтен огытыл, а Петр Михайлович Сидоров ден Николай Ильич Андреев мемнан ончыкылыкна верч вуйыштым пыштеныт. Тышке М. М. Элембаевын лӱмжымат ешараш кӱлеш ыле.

Максим Матвеевич Шернур районысо Пекпулат почингаште 1923 ийыште шочын. Педагогический училищым тунем пытарымекше, латшым иш рвезым 1940 ийыште Волжский районысо Карай НСШ-ыш туныкташ колтеныт. Тушто 1942 ий 25 февраль марте тӱҥалтыш класслаште пашам ыштен.

Армийыште М. М. Элембаев 130-шо стрелковый дивизийын учебный батальонышкыжо логалын. Кузе салтак илышыже тӱҥалын да эртен, фронт гыч колтымо серышыже ушештара. 1942 ий 6 майыште возен:

«Поро кече лийже! Сай илымашда - кутырымашда, ачай, авай, ковай, Настасий акай, Эчу шольо да Качырий шӱжар! Салам лийже тыланда, пошкудо-шамычлан, адак йолташ-шамычлан мӱндыр-мӱндыр вер гыч, Ленинградский область гыч.

Кызыт але изи гына ялыште илена, тунемына, но тачеэрла тарванен кайышаш улына. Кызыт таза улам, илена ничего, веселан. Игече, май тылзе гынат, йӱштӧ шога. Тиде кечылаште ночко лум лумеш, йӱштӧ мардеж пуа. Мланде пеш кӱан, купан, чодыра йыр-ваш.

Письмам тыланда, тиде верыш толмек, кокымшым возем. Нальнда але уке — нимат пале огыл. Лектын кайымемлан кум тылзышкат пурен. Мӧҥгыштӧ кузе иледа, тазалыкда могай, пошкудо-шамыч кузе илат — нимат ом пале.

Армийыш Очият, Кргорият, Никандрат каеныт, наверно. Тыште Эчун няшымат нангаят. Яндерш Миклай гайшамыч уже шукертсек сарыште улыт. Ялыште шонго да ӱдырамаш, эше изи йоча-шамыч веле кодыныт, паша ышташ еҥышт уке гаяк. Тыгеракын тыште калык ила.

Кызыт шуко возышаш уке. Уло гынат, возен от пытаре. Илен лекме лиеш гын, ойлаш лиеш. Тӱҥжӧ — илен лекташ гына.

Пока чеверын, можыч, пытартыш письма лиеш. Адрес уло, но письмам ида возо.

Салам дене Максимда».

Да тиде серыш, очыни, пытартыш лийын. Курсант Элембаев, моло самырык салтак семынак, командир марте тунем шуктен огыл. Фронтышто пеш неле лийын, шуко вий кӱлын. Учебный батальонымат 1942 ий май тылзыште кредалаш пуртеныт. Лач тунам курсантпулеметчик. Элембаевын ӱмыржым тушман пуля ала осколка кӱрлын. Латиндеш ияш рвезе шке вуйжым пыштен. Колымекше, батальон командир тыге возен:

«Курсант Элембаев, аралыме рубежыш толмеке, тушманын миномет гыч чот лӱйылкалымыжым ончыде, икымше номер да стрелок дене пырля артиллерийский дзот пелен ручной пулеметлан ячейкым кӱнчен, пеҥгыдемден да маскироватлен. Тыгодымак дискым жапыште пуэден, пулемет гыч чарныде лӱйкалаш йӧным ыштен. Икымше номерын сусыргымекше, тунамак тудым алмаштен, атаковатлыше фашист-влак ӱмбак лӱйкалымым ик минутланат чарнен огыл.

Социалистический Родинын преданный воинже семын, Элембаев йолташ боевой наградылан достойный».

1942 ий 15 июльышто Элембаевым «За боевые заслуги» медаль дене наградитленыт.

Но тиде награда иктыланат пуалтын огыл. М. М. Элембаевын колымо кечыжат, вержат рашемдалтде кодын. Мемнан шонымаште, тудо 23 майыште Ленинградский областьысе Кугу Врагово ял лишне колен. Теве молан тыгай шонымаш шочын: Элембаев дене ик взводыштак И. М. Сидоров служитлен (тудо Волжский районысо Чапчык ял гыч лийын), комсомолец, 1923 ийыштак шочшо. Тудо тиде кундемыште 1942 ий 23 майыште колен, «За отвагу» медаль дене наградитлалтын. 130-шо дивизийыште моло землякнат лийын.

Тидым теве молан рашемдем: Шернур районысо Кугэҥер сельсовет исполком председатель З. Анисимовамыйын М. М. Элембаев нерген йодмемлан тыге вашештен: «Колен але увер деч посна йомын — ом пале, тыгай извещений толын огыл. Тидын нерген мыланна Максимын шольыжо А. М. Элембаев ойлен».

Сельсовет гыч толшо вашмут эше тидым рашемдаш полшыш: наградной материалыште Максим Элембаевын ача лӱмжӧ Михайлович манын возалтын, чынже Матвеевич. Сандене иктаж гана М. М. Элембаевын наградыж нерген ака-шӱжарже але шольыжо йодын колтат гын, тидым шотыш налман. Тудын геройлыкшо нерген материалым Карай кыдалаш школын музейыштыже аралаш уто огыл.

М. СЕРГЕЕВ.

Календарь мыштышла гыч

2 — Горно-Бадахшанский автономный областьым ыштымылан (1925) 65 ий.

3 — Совет войскан Царицын (Волгоград) олам белогвардеец-влак деч утарымылан (1920) 70 ий.

4 — 85 ий ончыч (1905) Женевыште В. И. Ленинын редактироватлыме «Вперед» нелегальный большевистский газетын икымше номерже лектын.

5 — Совет поэт П. Н. Васильевын (1910—1937) шочмыжлан 80 ий.

6 — 70 ий ончыч, 1920 ий январьыште, Йошкар Армий Колчакын войскажым кырен шалатен.

7 — Кугу Отечественный сар годым Белоруссийыште партизан движенийын ик вуйлатышыже Совет Союз Герой К. С. Заслоновын (1910—1942) шочмыжлан 80 ий.

8 — Совет балерина, СССР калык артистка Г. С. Уланован шочмыжлан (1910) 80 ий.

9 — Чех писатель Карел Чапекын (1890—1938) шочмыжлан 100 ий.

10 — Мордва автономный областьым ыштымылан (1930) 60 ий. 1934 ий гыч — Мордва АССР.

— 70 ий ончыч (1920) Йошкар Армий Донысо Ростов олам деникинец-влак деч утарен.

11 — 1946 ийыште Албанийым калык республика манын увертарыме. 1976 ий гыч Албаний Калык Социалистический Республика.

12 — Эстон совет поэт да государственный деятель Йоханнес Варесын (1890—1946) шочмыжлан 100 ий.

13 — Арктикысе ий коклаште «Седов» ледоколын 812 кече шуйнышо героический дрейфше пытымылан (1940) 50 ий.

16 — Петербургышто Путиловский заводысо пашазе-влакын стачкым тӱҥалмыштлан (1905) 85 ий.

17 — 45 ий ончыч (1945) Совет войска Войско Польский дене пырля Польшын столицыжым — Варшава олам — немыч-фашист захватчик-влак деч утарен.

19 — Совет поэт М. В. Исаковскийын (1900—1973) шочмыжлан 90 ий.

— Руш живописец В. А. Серовын (1865—1911) шочмыжлан 125 ий.

20 — Марий поэт А. Т. Январевын шочмыжлан (1915) 75 ий.

21 — 1924 ийыште Владимир Ильич Ленин колен.

22 — 85 ий ончыч (1905) кугыжан войска Петербургышто пашазе-влакын тынысле демонстрацийыштым лӱйкален.

— Марий ученый, фольклорист К. А. Четкаревын (1910—1956) шочмыжлан 80 ий.

23 — 65 ий ончыч (1925) калык туныктышо марий пашаеҥ-влакын кокымшо съездышт почылтын.

25 — 1918 ийыште Совет-влакын III Всероссийский съездышт «Шемер-влакын да пызырен ашныме калыкын правашт шотышто Декларацийым» пеҥгыдемден.

26 — 40 ий ончыч (1950) Индийым республика манын увертарыме.

27 — Украин писатель П. П. Гулак-Артемовскийын (1790—1865) шочмыжлан 200 ий.

29 — Руш писатель А. П. Чеховын (1860—1904) шочмыжлан 130 ий.

30 — Совет композитор И. О. Дунаевскийын (1900—1955) шочмыжлан 90 ий.

Шкетак нера, шкетак,
йотештын, кодын
Эҥер воктенысе изи ял
падыраше.
Но чылапак огыл,
пӱрымаш ден модын,
Кудалтышт — шокта эр-кас
шорталше ведра сем.
И. АЛЕКСЕЕВ.

Ача-коча йӱлана

ТЕЛЕ РӰДӦ

ПУРТӰСЫН ик ямле пагытше — теле рӱдӧ. Тудо такше У ийыште толеш, но калык тошто йӱла — рошто арня дене кылда.

Шып мален шогышо чодырам, олыкым, отым каваште улшо кече икмыняр шагатлан ончалеш да вараже волен шылеш. Эр годсо румбык, йоҥгыдем шуде, кандалге касышке вонча.

Теле рӱдӧ дене пырля шорыкйол пайрем толеш. Ончыч тудо веселан да оҥайын эртен. Шорыкйол рошто пайрем пурымо кастене толын да арня шуйнен. Шочмо кече гыч тӱҥалын, рушарня марте кажне ялыште пӧрт еда ӱдыр ден рвезе, вате ден марий-влак туштым туштат, йомакым колыштат, модаш погыненыт. Сурт оза чыла модыш тошто йӱла почеш эртыже манын эскерен. Модмашке Васлий кува ден кугыза (Оршанка да Пектубай велне «кара кува-влак», Волжский районышто «мӧчӧр» але «шорыкйол шайтан» маныт) толын лектыныт. Весела мыскарашке, модын воштылмашке уло ял калык ушнен. Погынышо-влак пич йӱдым гына шаланеныт.

Тыгодым ӱдыр ден рвезе-влак корнывожышко да памаш шинча деке мужедаш вашкеныт. Вет тошто еҥ-шамыч ойлат: рошто арнян чондымо настан чонжо пура, кавасе суксо-влак еҥ коклашке шыҥат. Илалшырак кокла гыч кӧ ок шарне: кузе, ӱстел йыр чумырген, воштончыш дене мужедме годым пычкемышыште чон ӧрт лекшашла кӱлткен. Изи сорта тулышто вишкыде ӱмыл-влак пӧрт пырдыжыште пуйто ылыжыныт. Могыр ковашке копыж-ж лийын кая, вуйышто ӱп шогалеш. Тидын нерген шарнымаш курымешлан кодын.

Мужедше-влак, очыни, ӱшанен огытыл гынат, тошто йӱлам кумылын шуктеныт. Чаманен каласыман, кызытсе самырык тукым телымсе тиде оҥай пайремым тошто семын ок эртаре. Тидлан кӧра илыш-кунышт ятырлан нужнаҥын.

Теле рӱдӧ — ваш-ваш уналыкеш коштмо пагыт. Самырыкем годым шочмо ялемын кажне суртышко кум-ныл имнешке дене уна-влак толыныт. Рошто пайремым мемнан денат лулаткок уна пырля эртарен. Ялым канде румбык леведмеке, ик пӧрт гыч, а весе гыч пайрем муро уремышке йоҥген. Ял калык сурт гыч суртыш коштын, ик еш семын мурен-куштен чонжым куандарен. Йӱд воштак гармонь йӱк пылланен огыл.

Мемнан дене пайрем годым посна чимарий-влакым жапленыт. Йӱдвел кундем Вӱтламарий, Шӱдымарий, Лӱметлем, Пыжанш велысе уна-влак эн вучымо да пагалыме лийыныт. Кызыт мартеат нуным поро кумылынтым да ныжылге мурыштым Кугенер ял калыкем шарнен ила. Мутшак мом шога:

Кӱкшӱ-кӱкшӱ курыкет
Ӱмбалан...

Чинче падыраш огыл улмаш — Йӧратыме родем-шамычын кумылышт улмаш.

Теле рӱдӧ — чеслан поян жап. Тыгодым сурт оза вате-влак мо дене гына еҥыштым огыт сийле. Телымсе чыла чеслан оза — коремеч. Лӱмлӧ кочкыш коргым ковам кок-кум кече ончычак ямдылаш тӱҥалеш ыле. Шылым, коям изи волеш пеҥгыдын тӱен, шӱрашым коштен. Пеҥгыде ширгом руаш гыч коремеч атым ыштен, тудым шокшо коҥга ончылно коштен. Мыняр жап эртен гынат, тутло коремечын тамжым кызытат шарнен илем.

«Чес шерге огыл, кумыл шерге» маныныт гынат, кажне суртышто пайремлан келшыше тичмаш чесым ямдыленыт. Коремеч деч посна телымсе сий — шыл когыльо, подкогыльо, шӱльӧ мелна, сокта, ӱян туара, кылмыктыме шӧр. Кӧ шӱльӧ мелнам пеле шулышо кылмыктыме шӧрышкӧ тушкалтен кочкын огыл гын, марий чесын тамжым ок пале, очыни.

Теле рӱдӧ — тоштыеҥ-влакын мутыштым шарналтыме пагыт. Кажне ялыште ик-кок илалшырак еҥын умша тичше йомак да тушто лийын. Мемнан ялыштат тыгай айдеме ыле. Ме тудым Матвуй кугызай манынна. Тудын каласкалымыже тыглай йомак лийын огыл, тудо кугезе марий илыш нерген ойлаш тӱҥалеш гын, изижге-кугужге чылажымат монден колыштын шинченыт. Матвуй кугыза деч мый первый гана курык кугу еҥ — Чумблат нерген, марий лужавуй-влак Болдуш ден Токтауш нерген колынам. Тудак руш кугыжа ваштареш марий кугезе онар-влакын талын кредалмышт нерген каласкален. «Тӱҥ тӱҥалтышыште мемнан калыкна кугу, патыр да моткоч тале койышан лийын, да Йыван кугыжа туп рӱдыжым шалатен»,— ойлен. Кушеч тидым чыла пален шоҥгыеҥ? Шкеж деч йодаш тунам ушышкат пурен огыл. Шуко ий эртымеке, мый пален налынам: чынак, 400 ий ожно тыгай лужавуй-влак лийыныт, шучко латкудымшо курымым марий-влак курымла мучко шарнен иленыт.

Теле рӱдӧ жапыште кечыйол-влак кечым кеҥеж корно могырышко пушашла тӱҥалыт. Пӱртӱсат шошо омым ужеш. Теле кыдалне суртлаште ыштыме тулен пытареныт. Ӱдырамаш-влак, кужу кас мучко пырля погынен, кӱнчылам шӱдыреныт. Теле арнявлакын шке лӱмышт да ойыртемышт уло: ур модмо арня, лум малыме арня, презе арня, ӱарня да т. м. Кызыт шукыжо мондалтын, южышт нерген шоҥгыеҥ-влак гына шарнат.

Теле пайрем-влак икте весыштым поктат, кажныжын шке койыш-шоктышыжо да сынже уло. Калыкыште теле пайрем-влакым юмын йӱлам шуктымо семын огыл эртареныт, а тиде кечылаште йӧсыштым, ойгыштым мондаш тыршеныт, чоныштым куандаре-

„Марийская правда" газет воза

Тачысе номер республикын пашаче илышыж нерген каласкалыше материал-влак дене почылтеш.

Республиканский ден верысе Советлашке сайлымашлан ямдылалтме нерген подборка печатлалтын.

Черетан номерыште «Интерквадро» советско-франко-итальянский предприятий нерген, автотранспортный предприятийын ончыл еҥже-влак нерген лудаш лиеш.

Лудшо-влаклан тыгак шуко тӱрлӧ темылан ятыр моло публикаций темлалтеш.

УВЕРТАРЕНА, ПАЛДАРЕНА

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30—120 минут. 8.35—«Житие Дон Кихота и Санчо». Худ. телефильм. Икымше фильм. 2 серий. 9.45—Мультфильм. 10.10 — «Семейный портрет на фоне города». 11.10—Калык сем. 11.25—Реклама. 11.30—Йоча-влаклан француз йылме урокан передача. 12.30—Жап. 13.00— «Мой друг—лошадь». Научно-популярный телефильм. 3 серий—«Самая маленькая лошадь». 4 серий—«Упряжка от одной до четырех лошадей». 15.30—«В поисках капитана Гранта». Худ. телефильм. 2 серий—«Тридцать седьмая параллель». 16.35—Док. телефильм. 17.15 —Салам, музыка. 18.00 — Мультфильм. 18.30—Жап. 19.00 — Док. телефильм. 19.50—«Житие Дон Кихота и Санчо». Худ. телефильм. Икымше фильм. 2 серий. 21.00—Жап. 21.30—Актуальный интервью. 21.40 — Телесеанс. 22.10—«Гибель Марины Цветаевой». Телефильм. 23.15—Кече почеш кайыше-влакын мурышт. 23.45 — Увер.

12 канал. 8.00—Гимнастика. 8.15—Док. телефильм. 8.55—Немыч йылме. 9.25 — В. Коростылев. «Человек из страны Грин». Телеспектакль. 11.45—Немыч йылме. 12.15—Йоча-влаклан фильм. «Кортик». 2 серий. 13.25—Татар АССР-ын Гостелерадиожо. 14.20 — «Подружка моя». Телефильм. 17.00 — Мультфильм. 17.20—Док. телефильм. 17.30 — Док. фильм. 18.10—Чылан ӱжалтыт. 24 ноябрьысе передача угыч ончыкталтеш. 19.35 — Марий эл. 19.55—Увертарымаш, программа. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак. 20.15—Тыланда тынар гын... 21.00—705-ше №-ан счет. 21.30—«Золотая мина». Худ. телефильм. 1 серий. 22.35— Юрмала-90.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр

«Дед Мороз и Санта Клаус» — 10, 12.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ музыкальный театр

«Новогодняя сказка» — 10, 12.

«Прекрасная Елена» — 19.

КИНО

Сӧрал пагыт

ТӰНЬЫК гыч каваш меҥгыла йӧлталтше шокшо шикш, йӱштӧ юж дене варналтын, тӱрлӧ оҥай сӱретым савырна. Но тудым кужун ончен шогаш йӧн уке — нер мучашет кылмен ошем кертеш. Ала-кушто, сурт коклаште, шогертен шыгыртата: я шыл пушым шижын, я кылмыше капшым ырыкташ тыршен, а можыч, иктаж-кӧ деч лӱдмыж дене. Теве вес могырышто «пи-ик» шоктыш. Тиде киса йӧслана.

Провой кундемыште курал-ӱдымӧ мланде чумыр кумдык гыч кандаш процентшым веле налеш. Молыжо — чодыра, эҥер, куп, ер... Пӱртӱс тыште чыжымак поян, ончен йӧратет, чон кана. Икте гына ласкан илаш эрыкым ок пу: чӱчкыдынак ужар толкынлан тореш товар лектеш, кайде «вӱдгорнышко» вольык озанлык коса ушна, южым шем шикш амырта. Тиде шотдымо койыш вашталын шогышо вий уло мо?

Шӱмым корышо тыгай йодыш собкор В. ЯКИМОВЫМ Звенигово районысо пӱртӱсым аралыме шотышто комитет вуйлатыше А. П. БИРЮКОВ дене вашлияш таратен.

— Александр Петрович, тендан комитетдам шукерте огыл ыштыме. Тӱҥалтыш ошкылдам рашемдыма гыч тачысе мутланымашнам тарваташ утларак келша, шонем.

— Элыштына пӱртӱсым аралыме пашам тӱҥ гычак пужен ыштыме нерген партий Центральный Комитет ден СССР Министр-влак Советын пунчалышт моткоч жапыштыже лектын. Тудын дене келшышын, мемнан денат ты сомылым виктарыше органым ыштыме. Организационный пагыт шеҥгелан кодын, манмыла, шокшым кергалтыме. Йырым-йыраж тӱткын ончалмеке, теве мом ужына: пӱртӱс шортеш, полышым вуча. Но мемнан правана кызытеш изи. Мыйын шонымаште, тугайын шуаш кӱлеш, кунам кажне еҥ шкежым лач пӱртӱсын ужашыже семын ужшо, йырвел поянлыкна ӱмбаж пычалым я товарым огыл, парняжымат йӧлталаш ынже тошт.

Умылем, тыгай сӱрет марте тора. Кызытеш тошто койыш озалана: чыла тӱрлӧ продукцийым утларак лук-

Стрельниковлан витле теҥге штрафым тӱлыктен. Тылеч вара тудо мемнан дене мутланаш кумылан огыл.

Ойлыманат огыл, терысын пайдалыкше чылалан раш. Тудым кушан оптымо нерген гына шукынжо огыт шонալте. Ленин лӱмеш совхозысо Исменца комплексыште терысым погымо вер лач корем велым чараклыме огыл. «Кокшамарский» совхозысо Юлъял комплексыштат отстойникым ачалаш кӱлеш, уке гын, ик шошо кечын тыште чумырымо «шӧртньышт» Юлым чевертен кертеш. «Кожласолинский», «Шимшургинский», «Прогресс» совхозлаштат тыгай койыш шинчалтеш. Ешартышлан тыште Звенигово оласе «Зонд» заводын

— Кӱштышыжат уке шол. Эртыше кок ийыште йырвелым аралыме да пӱртӱс поянлыкым чын кучылтмо нерген йодышым калык депутат-влак районный Советын сессийышкыже кангашаш лукмо огыл манаш лиеш. Лач ик гана, 1988 ий 12 ноябрьыште, агропромышленный комплекс да пӱртӱсым аралыме шотышто постоянный комиссийым колыштмо. Тунамсе сессийыштыжат утларакше АПК-н проблемылаж нерген гына ойлымо. «Прогресс» совхозышто, Керебеляк ялсоветыште пӱртӱс аралыме верч кузе тыршымым комиссий терген манме дене серлагыме. Тиде тергымашын саскаже могай — пале огыл. Тунам постоянный комиссий председатель М. И. Халтурин пӱртӱс аралыме йодышын ӧрдыжеш кодмыжым чын ушештарен. Но сессийын пунчалыштыже ты пашам саемдыме да виктарыме шумлык ик мутат уке.

Райисполком 1986—1990 ийлан пӱртӱсым аралыме шотышто комплексный программым пеҥгыдемден. Тиде

шукырак. А завод тачысе кечылан аяран веществам южыш колтымым иземдыме шотышто корным палемден огыл.

Предприятий вуйлатыше-влаклан тидым шижтарыме, тӱҥ инженер С. В. Доминиын шийвундыжым кумло теҥгелан шагалемдыме. Райисполкомысо административный комиссийыш тыгак транспортный, литейный да судокорпусный цех-влакын начальникышт С. В. Климов, В. А. Шибаев, Ф. Ф. Большаков шотышто протоколым колтымо. Тыгай мера нуным юж верч азапланаш ок тарате гын, йодыш деке угыч пӧртылаш перна.

Южым амыртылше-влак радамыште «Зонд», Суслоҥгер гидролиз ру, Шолеҥгер асфальт-бетон, химический, «Электродвигатель» завод-влак. Суслоҥгер чодыра комбинат улыт. Кужу тӱньыкышт гыч шем шикшым Звениговысо кинде комбинат, изирак моло предприятий ден организаций чарныде лукты. А Звенигово леспромхоз ситартышлан пила куштыраж дене орландара. Воктеныжак автобусым вучымо вер, вич минут шогет — ӱмбал вургем вакш мельникын ла коеш. Тӱҥ инженер Ю. С. Матюшинлан кумло теҥге штрафым тӱлыктенна, но ваштлалтыш уке.

— Александр Петрович, шижалтеш, ончылныда паша шуко. Каласыза, сомылдам ворандарен колтымашке эше могай чарак уло?

— Мутат уке, мыланна

ВӰДАТ, ЮЖАТ АРУ ЛИЙЫШТ

— вер мучашет кылмен ошем кертеш. Ала-кушто, курт коклаште, шогертен пыгыртата: я шыл пушым шижын, я кылмыше капшым ырыкташ тыршен, а шым ырыкташ тыршен, а мыжыч, интаж-кӧ деч лӱдмыжын дене. Тевe вес могырышто «пи-ик» шоктыш. Тиде киса йӧслана.

Чатлама йӱштӧ кечын чодыраште канаш сай. Шуко сӧралым ужаш лиеш. Кылме южышто ошкылмо йӱк торашке «кыч-чырр — коч-чырр» веле шокта.

Кеч-могай ялын ег лишеммым писын шижеш да шылаш вашка. Вет могай шонымаш дене коштыт — кӧ пала.

А лум ӱмбалне кышаже мыняре! Теве ош лаведышым ял чапа тӱрлен.

Кычыртатыше лумым келын, эркын ошкылына. Мутланыме годымат пеле йӱкын гына ойлаш тыршена. Пӱртӱслан мешайыме ок шу.

Г. СОКОЛОВ.

Советский поселко.

И. Речкинын фотожо.

ВӰДАТ, ЮЖАТ АРУ ЛИЙЫШТ

теш, кайде «вӱдгорнышко» ... южым шем шикш амырта. Тиде шотдымо койыш ыштырен талын шогышо вий уло мо?

Шӱмым корышто тыгай йодыш собкор В. ЯКИМОВЫМ Звенигово районысо пӱртӱсым аралыме шотышто комитет вуйлатыше А. П. БИРЮКОВ дене вашлияш таратен.

— **Александр Петрович, тендан комитетдам шукерте огыл ыштыме. Тӱҥалтыш ошкылдам рашемдыма гыч тачысе мутланымашнам тарватыш утларак келша, шонем.**

— Эльыштына пӱртӱсым аралыме пашам тӱг гычак пужен ыштыме нерген партий Центральный Комитет ден СССР Министр-влак Советын пунчалышт моткоч жапыштыже лектын. Тудын дене келшышын, мемнан денат ты сомылым виктарыше органым ыштыме. Организационный пагыт шентелан кодын, манмыла, шокшым кергалтыме. Йырым-йыраж тӱткын ончалмеке, теве мом ужына: пӱртӱс шортеш, полышым вуча. Но мемнан правана кызытеш изи. Мыйын шонымаште, тугайын шуаш кӱлеш, кунам кажне ег шкенжым лач пӱртӱсын ужашыже семын ужшо, йырвел поянлыкна ӱмбак пычалым я товарым огыл, париявымат йӧлталаш ыле тошт.

Умылем, тыгай сӱрет марте тора. Кызытеш тошто койыш озалана: чыла тӱрлӧ продукцийым утларак луктын, шукемдаш кеч-могай йӧнат кая. Вӱд, юж да мланде эмганат гын, тидыже — керек. Посна тургыжланда ра вольык озанлык. Конешне, шылат, шӧрат кӱлыт. Агропромышленный объединенийын тӱг зоотехникше В. М. Смирнов тыгак ойла: «Мый кочкыш продуктым ситарыме шотышто программым шукташ улам. Пӱртӱс верч тыршаш ом ярсе». А мыняр ферма, комплекс эгер серыште верланен?

«Новый путь» совхозышто Нурдамучаш ферма уло. Шӧрым лӱштымӧ дене тусо коллектив ӱмаште кажне ушкалын лектышыжым вич тӱжем килограмм марте шукташ мутым пуэн ыле. Но Нурда эгерыш терыс вӱд йоген вола гын, мом ыштыман? Госкомприроды озанлык вуйлатыше В. Н. Стрельниковлан витле тенге штрафым тӱлыктен. Тыге лач вара тудо мемнан дене мутланаш кумылан огыл.

Ойлыманат огыл, терысын пайдалыкше чылалан раш. Тудым кушан оптымо нерген гына шукышто огыт шоналте. Ленин лӱмеш совхозысо Исменца комплексыште терысым погымо вер лач корем велым чараклыме огыл. «Кокшамарский» совхозысо Юлъял комплексыштат отстойникым ачалаш кӱлеш, уке гын, ик шошо кечын тыште чумырымо «шӧртньышт» Юлым чевертен кертеш. «Кожласолинский», «Шимшургинский», «Прогресс» совхозлаштат тыгай койыш шижалтеш. Ешартышлан тыште Звенигово оласе «Зонд» заводын подсобный фермыже Вежъял калыкым азапландара.

— **Вӱд шотышто раш: изи эгер чыла чыта, манын шонат, витне. «Кӱсын корка кужу вурган» манмым монденыт, докан. Шарныкташ уто огыл. Шолеҥер комплексын эгтекше нерген: сӧсна терыслан кӧра воктекыже мыняр чодыра пыташ, мыняр гана штрафым тӱлыктымӧ. Ынде «Звениговский» совхоз вуйлатыше-влак ушанрак лийыныт, комплекс гыч лекше терысым, вишкыде да пуТыдо фракцийлан шелын, пасу лектышым шукемдаш кучылтыт. Но Перша вӱд индар лийже манын, ятыр ыштыман. Тыштат, моло вереат, пӱртӱс аралыме пашам тӱрыс шуктен, оза койышым ончыктен огыт керт мо? Кертыт, но кӱшыч кӱштымым вучат.**

шын лукмо огыл манаш лиеш. Лач ик гана, 1988 ий 12 ноябрьыште, агропромышленный комплекс да пӱртӱсым аралыме шотышто постоянный комиссийым колыштмо. Тунамсе сессийыштыжат утларакше АПК-н проблемылаж нерген гына ойлымо. «Прогресс» совхозышто, Керебеляк ялсоветыште пӱртӱс аралыме верч кузе тыршымым комиссий терген манме дене серлагыме. Тиде тергымашын саскаже могай — пале огыл. Тужам постоянный комиссий председатель М. И. Халтурин пӱртӱс аралыме йодышым ордыжеш кодмыжым чын ушештарен. Но сессийын пунчалыштыже ты пашам саемдыме да виягдыме шумлык ик мутат уке.

Райисполком 1986—1990 ийлан пӱртӱсым аралыме шотышто комплексный программым пентыдемден. Тиде программым кузе шуктымо нерген чыла предприятий, организаций талук еда 10 январьлан увертарышаш улыт ыле. Но тидым нигӧ эскерен огыл, ик информацият пурен огыл. 1989 ийлан тыгай йодышым сессийыш луктaш палемдыме огыл, исполкомын заседанийыштыже гына пытартыш жапыште каҥгашен налме ыле.

А кӱлешыже моткоч уло. Мутлан, мо дене ме шӱлена? Южым амыртылше ик эн кугу предприятийлан олаште С. Н. Бутяков лӱмеш завод шотлалтеш. 1988 ийыште тудын котельныйже да цехла гыч 573 тонн аяр вещества лектын. Аярын южышто кузе шаланымыжым шотлен лукмо почеш, Звениговысо ег-влак илыме верлаште серныстый ангидрид норма деч 1,2—4 пачаш шуко, азотын окисьше — 2—9,5 гана тӱг инженер С. В. Домининын шийвундыжым кумло тенгелан шагалемдыме. Райисполкомысо административный комиссийыш тыгак транспортный, литейный да судокорпусный цех-влакын начальникышт С. В. Климов, В. А. Шибаев, Ф. Ф. Большаков шотышто протоколым колтымо. Тыгай мера нуным юж верч азапланаш ок тарате гын, йодыш дене угыч пӧртылаш перна.

Южым амыртылше-влак радамыште «Зонд», Суслонгер гидролиз ру, Шолеҥер асфальт-бетон, химический, «Электродвигатель» заводвлак, Суслонгер чодыра комбинат улыт. Кужу тӱшкан гыч шем шикшым Звениговысо кинде комбинат, изирак моло предприятий ден организаций чарныде луктыт. А Звенигово леспромхоз ситартышлан пила куштыраж дене орландара. Воктеныжак автобусым вучымо вер, вич минут шогет — ӱмбал вургем вакш мельникыла коеш. Тӱг инженер Ю. С. Матюшинлан кумло теҥге штрафым тӱлыктена, но ваштaлтыш уке.

— **Александр Петрович, шижалтеш, ончылныда паша шуко. Каласыза, сомылдам ораидарен колтымаште эше могай чарак уло?**

— Мутат уке, мыланна чӱчкыдын погынаш верештеш. Но келшыше помещенийым ойырымо огыл. Эре ала-кушко куржталаш перла. Йодышым ончымо годым чыла ӱжыктымӧ ег ок тол. Мутлан, 324-ше ПМК начальник Л. А. Толмачев мемнам ынеж шотло, витне. Комитетым ыштыме годым мыланна транспортым ойыраш сӧреныт, тачат уке, садлан кушко кӱлеш, тушко содор лектын она шукто, ег шинчаш ончаш перна. Тышеч район вуйлатыше-влакын отношенийышт нергенат могай-гынат иктешлымашым ышташ лиеш.

Икмагаш, пӱртӱс чылалан кӱлеш, но тудын верч кажне шке семынже тырша: икте сонарыш коштеш, весе колым куча, кумшо понгым пога... А чыла тыгай поянлыкше ынже пыте, ешаралт шогыжо манын, тургыжланышыже шагалрак.

...нерген шарнымаш курымешлан кодын.

Мужедше-влак, отыми, ӱшанен огытыл гынат, тошто йӱлам кумылын шуктеныт. Чаманен каласыман, кызытсе самырык тукым тельмсе тиде сигай пайремым тошто семын ок эртаре. Тидлан кӧра илыш-кумышт ятырлан нужнаиге.

Теле рӱдӧ — ваш-ваш уналыкеш коштмо пагыт. Самырыкем годым шочмо ялемын кажне суртышко кум-ныл имнешке дене унавлак толыныт. Рошто пайремым мемнан дене лулаткок уна пырля эртарен. Ялым кайде румбык леведмеке, ик пӧрт гыч, я весе гыч пайрем муро ӱремышке йоҥген. Ял калык сурт гыч суртыш коштын, ик еш семын мурен-куштен чоҥжым куандарен, йӱд воштак гармонь йӱк пыпланен огыл.

Мемнан дене пайрем годым посна чимарий-влакым жапленыт. Йӱдвел куидем Вӱтламарий, Шӱдымарий, Лӱметлем, Пыжаню велысе уна-влак эн вучымо да пагалыме лийыныт. Кызыт мартеат нуын поро кумылыштым да ныжылге мурыштым Кугенер ял калыкем шарнен ила. Мутшак мом шога:

Кӱкшӱ-кӱкшӱ курыкет
ӱмбалан
Йолан клатым шындалын,
Йолан клат кӧргешыже
Ваштар ӱстелым шындалын,
Ваштар ӱстел кӧргешыже
Тумо сондыкым шындалын,
Тумо сондык кӧргешыже
Ший талнигам шындалын,
Ший талнига кӧргешыже
Порсын мундырам
пыштальым,
Порсын мундыра кӧргешыже
Чинче падырашым
пыштальым,

нерген каласкален. «Тӱг тӱҥалтышыште мемнан калыкна кугу, патыр да моткоч тале койышан лийын, да Йыван кугыжа туп рӱдыжым шалатен»,—ойлен. Кушеч тидым чыла пален шогтыен? Шкеж деч йодаш туям ушышкат пурен огыл. Шуко ий эртымеке, мый пален налынам: чынак, 400 ий ожно тыгай лужавуй-влак лийыныт, шучко латкудымшо курымым марий-влак курымла мучко шарнен иленыт.

Теле рӱдӧ жапыште кечыйол-влак кечым кеҥеж корно могырышко шупшаш тӱҥалыт. Пӱртӱсат шошо омым ужеш. Теле кыдалне суртлаште йытыным тулен пытареныт, ӱдырамаш-влак, кужу кас мучко пырля погынен, кӱгчылам шӱдыреныт. Теле арнявлакын шке лӱмышт да ойыртемышт уло: ур модмо арня, лум малыме арня, презе арня, ӱарня да т. м. Кызыт шукыжо мондалтын, южышт нерген шонгыеҥ-влак гына шарнат.

Теле пайрем-влак икте весыштым поктат, кажныжын шке койыш-шоктышыжо да сынже уло. Калыкыште теле пайрем-влакым юмын йӱлам шуктымо семын огыл эртареныт, а тиде кечылаште йӧсыштым, ойгыштым мондаш тыршеныт, чоныштым куандареныт, Тидын годымак кажне пайрем калык йӱла негызеш самырык тукымым шуарен, шке шотан этнопедагогика лийын. Марий-влакын волгыдо да поро кумылыштат пайрем годымак почылтын. Нине шерге йӱлам мондаш ок йӧрӧ. Кажве калык шке йӱлаж дене вияҥ.

В. ЯНАЛОВ.

ИГЕЧЕ

Синоптик-влак увертарат: тачe пылангеш, коклан кече ончалеш, жапын-жапын изишак лум лумеш. Мардеж йӱдвел-касвелым, касвелеш йӱдвел-эрвелым секундышто 9—14 метр писылык дене пуа. Республика мучко кечывалым 9—14, йӱдым 15—21 градус йӱштӧ, а Йошкар-Олаште кечывалым 12—14 да йӱдым 15—21 градус йӱштӧ.

4—5 январьыште игече кугун огеш вашталт. Кечывалым 11—16 градус йӱштӧ лиеш, а йӱдым 21 градус марте йӱкшемден кертеш.

12 январ. 8.00—Гимнастика. 8.15—Док. телефильм. 8.55—Немыч йылме. 9.25— В. Коростылев. «Человек из страны Грин». Телеспектакль. 11.45—Немыч йылме. 12.15—Йоча-влаклан фильм. «Кортик». 2 серий. 13.25— Татар АССР-ын Гостелерадиожо. 14.20 — «Подружка моя». Телефильм. 17.00 — Мультфильм. 17.20—Док. телефильм. 17.30 — Док. фильм. 18.10—Чылан ӱжалтыт. 24 ноябрьысе передача угыч ончыкталтеш. 19.35 — Марий эл. 19.55—Увертарымаш, программа. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак. 20.15—Тыланда тынар гын... 21.00—705-ше №-ан счет. 21.30—«Золотая мина». Худ. телефильм. 1 серий. 22.35— Юрмала-90.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ
руш драмтеатр
«Дед Мороз и Санта Клаус»—10, 12.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
музыкальный театр
«Новогодняя сказка» — 10, 12.
«Прекрасная Елена» — 19.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр
(Кугу зал)
«Полет навигатора» — 9. 14, 16, 18, 19.50, 21.40. «Пугала»—11 (йоча сеанс). «Двенадцать месяцев» — 12.30 (йоча сеанс).

«РОССИЯ» кинотеатр
(Изи зал)
«Разиня»—10, 18.30, 20.20. «Полет навигатора» — 12. «Человек со звезды» —14.30, 16.30.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр
«И вся любовь»—9, 16.20, 18.20. «Ералаш» киносборник—11 (йоча сеанс). «Данди по прозвищу «Крокодил» —12.30, 14.30, 20.20.

«РЕКОРД» кинотеатр
«Раз, два — горе не беда» — 9, 11, 15. «Легенда о белом драконе» — 13, 16.50. «Однажды в Америке» (1 да 2 серий, кугыеҥ-влаклан гына) — 18.30, 21.10.

«МИР» кинотеатр
«Коронный номер» — 9. «Фани и Александр»— 10.20, 20. «Мария Мирабела» —14. «Убегающий август»— 16. «Брак по-итальянски»— 18.

Тыгеат лиеда

ШОНЫДЫМО ПОЛЫШ

Пийым, пырысым йӧратыше южо ег шкенжым ала-мо семынат вклаш ямде. Нуно нерген каласкалышыла, лиймыжымат, лийдымыжымат ешара. Ом ӱчаше, тек тудын семын лийже. Мыйын гын ни пырысем, ни пием уке. Но теве икте ласкан илаш чылтак ок пу. Тиде — куголя-влак. Но намысдыме, йырынчык улыт. Ала-могай пӱрымаш нуным ыштен, ӧрат веле. Кӧлан нуно кӱлыныт, ала?

— Пырысым, пийым от ашне гын, тылат тыгак кӱлеш, — манын, сотараш шонышат уло дыр. Уло гын уло, еҥын вуйдорык пашажым чарен, умшажым петырен кертат мо?

— А, можыч, чыжымак, пырысым ашнаш ыле? — ойым ышта куандаем.

— Шотан, чолга пырыс еҥ дене илаш ок тӱгал, — манам. — Шке мöнгыжым весын дене ок вашталте. А мунырий иге логалеш гын, мо шотшо. Вийым погымыжоможо, куголя-влак шкенжымак кошартат.

— Тугеже нине азырыным ала шке кучет? Мом кертат, тудым ыште, — иралтеш ватем. Нуйто мый веле титакан улам.

— Йӧра, — манам. — Шотым муына.

Тудо изишак лыплана, но кешыжак ок ӱшане. Куш пурет, сӧренам гын, йӧным кычалман. Лӧдым шындыл толашем, аяран шудымат оптыштам. Но чылажым ватылан ойлымаш уке. Шижаш тӱҥалым: тыршымем чылт арам ок лий, витне. Тӱҥжо, я ик эрдене, я вес кечын ватем колышо куголям ужеш. Пешыжак огешат умыло: кӧ тыге ыштен кертын?

— Шке пуштынам, — малдалам мыйже.

— Кузе кертынат? — йодеш. Шкеже илыше куголя ваштарен тарванаш огыл, колышыжым почшо гычак тӱкаш ок тошт.

— Кузе? Туган. Киддымейолдымо улам мо? Нимолан шотем уке мо?

Чын амалжым мый шкежат сайын ом пале. Куголя-влак колат да колат. Изишак вӱр палат уло. Пытатак гын, пеш йӧра ыле.

Ик йӱдым адакат ӱстембалне йӱк шоктыш. Каргымешамыч толашат, витне. Омо кӱрылтеш, но пешыжак кынелме, омым йӧршешлан колтымо ок шу.

Пеле волгалтме денак, тулым чӱктыде, ватем ойла: куголя-влак пытат гала, лӱдмымат чарненыт. Ӱстел йымач ынешт кораҥ. Теве иктын почшат коеш. Шеме тугай. Ала пуштын кертат ыле, мом киет?

Кынелын, куголялан шокшым пурташ ямдылалтым. Чынак, ӱстел да пӱкен йолла шенгеч шем поч мучаш коеш. Но ала-молан куголян гайжак огыл. А почшо тыгай гын, шкеже могайрак? Сайынрак ончалмеке, чылт ӧрын кайышым: могай тушто куголя... кишке улмашыс. Трукышто шоналтышым: тиде гына ситен огыл. Но вара ушышкем весе пурыш. Кишке нерген иктым-весым колынам ыле. Ойлат: тудо шӧрым пеш йӧрата. Кунамже пӧрепышкат пурыде ок код. А мемнан гын шӧр ӱстембалнак. Тидыже кишкылан йӧнан огыл мо? Тыгак лектеш. Кишке, ӱстембаке кӱзен, агысыр пундашан стаканым йӧрыктен. Теве йӱдым эрвелеш кӧ озаланен улмаш.

Тидыже удалан але сайлан? Пожале, сайлан. Лач тидлан кӧра куголя-влак шагалемыныт да шинчашке логалмым чарненыт. Мом логалытше, кумыж вуян кишке иктын-иктын пытарен. А мый шкежат коклан шоналтенам: кузе нуно колат да колат, мыйже вет, пожале, нимо тугайым ыштен омыл, ватем ончылно гына кертшыла койынам.

Г. СТЕПАНОВ.

Красногорский поселко.

Марий АССР Писатель ушемын правленийже да «Ончыко» журнал редакцийын коллективше СССР Писатель ушем член М. И. Якимовлан тудын ватыже Ольга Ивановна ЯКИМОВАН колымыжлан кӧра чаманымашым каласат.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Редакцийын адресше:
424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20

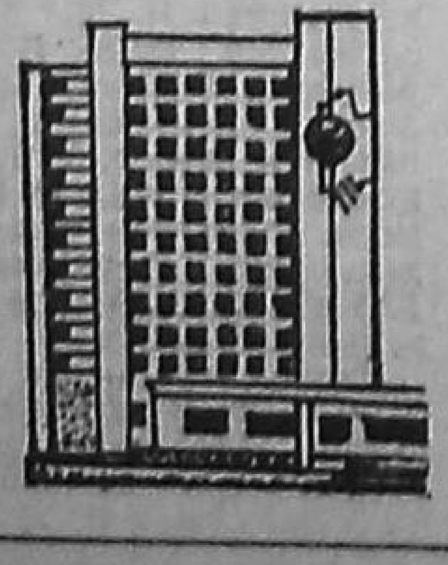

Талукышто 300 номер лектеш.
Тираж 17 412.
Газетын индексше 52710

Телефон-влак:
Редактор — 5-08-40
Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26
Приемный — 5-37-91
Ответственный секретарь — 5-35-73
Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:
Партийный илыш — 5-53-18
Идеологический — 5-54-34
Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89
Аграрный — 5-29-77
Совет паша да быт — 5-42-22
Культура, литература да искусство — 5-08-64

Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72
Кусарыше — 5-39-55.
Увертарымаш — 5-39-44
Газетын собкоржо-влак:
У Торъялыште — 9-15-19.
Моркышто — 9-16-86.
Звениговышто — 9-22-83.
Оршанкыште — 2-17-38.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже
424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.
Э—00105. Заказ 1033.